

माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली
उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको पाठ्यांश ५९८
को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

देवशरण यादव

त्रि.वि.दर्ता नं. ८३९१-९४

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क : २८०४६०

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, शिक्षाशास्त्र सङ्काय

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

२०६३

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षा शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाठ्यांश ५९८ (नेपा.शि.) को प्रयोजनको लागि माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र शोधार्थी देवशरण यादवद्वारा मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । निजद्वारा अत्यन्त मिहनेत, शोधखोज र लगनशीलताका साथ तयार पारिएको यस शोधपत्रप्रति म पूर्णरूपमा सन्तुष्ट भई आवश्यक एवम् समोचित मुल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

सह-प्रा. श्री महेश्वर

न्यौपाने

नेपालीभाषा शिक्षा विभाग

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०६३/०५/

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र देवशरण यादवद्वारा सह-प्राध्यापक श्री महेश्वर न्यौपानेज्यूको निर्देशनमा स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपा.शि.५९८ को प्रयोजनको लागि तयार पारिएको माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सम्बन्धित तहका लागि उपयुक्त भएकाले स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.स.	नाम	हस्ताक्षर
१.	-----	-----
२.	-----	-----
३.	-----	-----
४.	-----	-----

मिति : २०६३/०५/

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तह, दोस्रोवर्षको नेपा.शि.५९८ को आवश्यकता पूर्तिका लागि आदरणीयगुरु सह-प्रा. महेश्वर न्यौपानेज्यूको कुशल निर्देशनमा मैले तयार पारेको हुँ । आफ्नो विविध कार्यव्यस्तता हुँदाहुँदै पनि मलाई शोधकार्य गर्न अतुलनीय योगदान पुऱ्याउनु हुने शोधनिर्देशकज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रको प्रस्तावलाई स्वीकार गरी शोधकार्य गर्न अवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु सह-प्रा.श्री भोजराज ढुंगेलप्रति सहृदय कृतज्ञ छु । त्यसैगरी यस शोधकार्यलाई विधिवत् रूपले स-कुशल सम्पन्न गर्न आवश्यक सल्लाह र सुभाषा दिनुहुने आदरणीय गुरुहरू प्रा.डा.हेमाङ्गराज अधिकारी, प्रा.डा. केदारप्रसाद शर्मा, प्रा.डा.रामचन्द्र लम्साल, सह-प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी, उप-प्रा.माधवप्रसाद पौडेल लगायत नेपाली भाषा शिक्षण समितिका सम्पूर्ण श्रेष्ठ गुरुहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्यमा आवश्यक पर्ने पुस्तक, पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध गराइदिने केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुर, करिकुलम रिसोर्स सेन्टर कीर्तिपुर र सामग्री सङ्कलनमा विविध तवरले सहयोग गर्नुभएका सम्पूर्ण विद्यालय परिवार एवम् विभिन्न विद्वान्हरूप्रति सहृदय आभारी छु ।

प्रेरणाका पुञ्ज भई शिक्षाप्रतिको दिशाबोध गराइ दिनुभएका स्व.हजुरबाको करकमलमा सभक्ति श्रद्धाका सुमनहरू अर्पण गर्न चाहन्छु । अक्षरारम्भका गुरु जुलुम कापरज्यूका ज्ञानाधारलाई चिर स्मरण गर्दै वहाँप्रति श्रद्धाभाव प्रकट गर्दछु । विविध आर्थिक र व्यवहारिक समस्याहरूसँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई उत्साहपूर्वक यहाँसम्म पुऱ्याउनु हुने मेरा मातापिता, दाजुभाउजु र दिदीबहिनी लगायत सम्पूर्ण परिवारप्रति आजीवन ऋणि छु ।

प्रस्तुत शोधकार्यको सिलसिलामा सामग्री सङ्कलन तथा अन्य प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने प्रियसाथीहरू वीरेन्द्रकुमार यादव, मनोज रिजाल, डोरेन्द्र यादव, अशोक यादव, देवनारायण साह, लेखराज वस्नेत, वीरेन्द्र यादव, खेमकुमारी उपाध्याय, चन्द्रिका यादव लगायत मेरी श्रीमती प्रमिलाकुमारी यादवप्रति सहृदय धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । सङ्कलित सामग्रीहरू होसियारी पूर्वक शुद्धसँग टड्कण गरिदिने अर्किड कम्प्युटर परिवार लगायत पूर्णमा श्रेष्ठलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनको लागि सविनय अनुरोधसहित त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

देवशरण यादव

शोधसार

शोधशीर्षक : “माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन”

शोधार्थी : देवशरण यादव

शोधनिर्देशक : सह-प्रा.महेश्वर न्यौपाने

विभाग/क्याम्पस : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, विश्वविद्यालय क्याम्पस, कीर्तिपुर

शैक्षिक सत्र : २०६०/०६२

अध्याय/पृष्ठ : अध्याय ५ र पृष्ठ

शोधप्रक्रिया

प्रस्तुत शोध त्रि.वि.शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत एम.एड.दोस्रो वर्ष नेपा.शि.५९८ को आवश्यकता पूर्तिका लागि तयार परिएको हो ।

विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यसमा सिराहा जिल्लाका ग्रामिण इलाकाका सरकारी र आवसीय मा.वि.लाई समावेश गरिएका छन् । नमुनाका लागि प्रत्येक विद्यालयबाट १०/१० जना छात्र छात्रहरू छानिएका छन् । ती मध्ये ५/५ जनाबाट श्रुतिलेखन र ५/५ जनाबाट उच्चारण गराइएको छ । उच्चारणलाई रेकर्ड पनि गरिएको छ । उनीहरूबाटै स्वतन्त्रलेखन गराउनुको साथै थप औच्चार्यको लागि एउटा अनुच्छेद पढन लगाई त्रुटिहरूको पहिचान गरिएको छ । यसका साथै मा.वि. तहका भाषा पाठ्यपुस्तक, स्थानीय शिक्षक, प्रवृद्धवर्ग र आफ्नो अनुभवबाट १५० वटा सम्भाव्य त्रुटि गर्न सक्ने शब्दहरू छानिएका छन् ।

नमुनाका लागि छानिएका सबै शब्दहरू प्रत्येक विद्यालयका ५/५ जना विद्यार्थीहरूबाट उच्चारण गराइएको छ । लेखन र उच्चारणमा कति जनाले कति ठीक र कति गल्ती गरे त्यसको सङ्ख्या गणना गरिएको छ । जसका लागि श्रुतिलेखबाट प्राप्त सामाग्री र उच्चारणको लागि रेकर्ड गरिएको क्यासेट प्रयोग गरिएका छन् । त्यसकै आधारमा सही र गलतिको प्रतिशताङ्क निकाली तालिकीकरण गरिएको छ ।

मा.वि.तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू त्रुटि किन र के कति कारणले गर्छन् ? त्यसको चर्चा गरी त्रुटिहरूको व्याख्या विश्लेषण र सामान्य वर्गीकरण गरिएको छ । अन्तमा सबैको निष्कर्ष देखाई त्यस्ता त्रुटिहरू कसरी पन्साउन सकिन्छ त्यसको लागि निराकरणका केही उपायहरू पनि सुझाइएको छ ।

विषयसूची

	पेज
अध्याय एक : शोध परिचय	१-११
१.१ शोध शीर्षक	१
१.२ शोध प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू	२
१.५ अध्ययनको औचित्य	२
१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७ अध्ययन विधि	४
१.८ पूर्वकार्यको समीक्षा	६
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	११
अध्याय दुई : श्रुतिलेखबाट प्राप्त शब्दसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन	१२-२८
२.१ पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू	१२
२.२ पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू	१३
२.३ आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू	१५
२.४ 'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू	१६
२.५ 'ट' वर्गीय शब्दहरू	१८
२.६ चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू	१९
२.७ अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरू	२०
२.८ 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू	२१
२.९ य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू	२३
२.१० अनुकरणात्मक शब्दहरू	२४
२.११ अन्य संयुक्त शब्दहरू	२५
२.१२ सारांस	२७

अध्याय तीन : शब्दोच्चारणबाट हुने त्रुटिहरूको अध्ययन	२९-४६
३.१ पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू	२९
३.२ पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू	३०
३.३ आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू	३१
३.४ 'ण' वर्ण प्रयोग हुने शब्दहरू	३४
३.५ 'ट' वर्गीय शब्दहरू	३५
३.६ चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू	३६
३.७ अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू	३८
३.८ 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू	४०
३.९ य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू	४१
३.१० अनुकरणात्मक शब्दहरू	४२
३.११ अन्य संयुक्त शब्दहरू	४३
३.१२ सारांस	४५
अध्याय चार: श्रुतिलेखन र उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको पहिचान वर्गीकरण र विश्लेषण	४७-५४
४.१ परिचय	४७
४.२ त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू	४७
४.३ त्रुटिको वर्गीकरण	४७
४.४ त्रुटिविश्लेषणको प्रक्रिया	४९
४.५ वर्गीकरण र विश्लेषण	४९
४.६ सारांस	५२
अध्याय पाँच : निष्कर्ष र सुभाव	५५-६०
५.१ निष्कर्ष	५५
५.२ सुभावहरू	५८
परिशिष्ट	
सन्दर्भसूची	

अध्याय एक शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक “माध्यमिक तहका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” रहेको छ ।

१.२. शोधप्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रोवर्षको पाठ्यांश ५९८ को उद्देश्य पूरा गर्ने प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.३ समस्याकथन

भाषा भाव र विचारको संवाहक हो, साहित्य सिर्जनाको माध्यम हो, मानव चैतन्यको परिचायक हो, विद्वताको विभेदक हो, सभ्यता र संस्कृतिको कवच हो । यसको प्रयोग विभिन्नता माध्यमले गरिन्छ तर सबभन्दा सबल माध्यम बोलाइ नै हो जसको महत्त्वपूर्ण पक्ष उच्चारण हो ।

अधिकारी र शर्मा (२०५६:६१) का विचारमा उच्चारणको अशुद्धिले बोलाइमा अस्पष्टता हुने, अर्थको अनर्थ लाग्ने, अभिव्यक्ति दुर्बल र अप्रभावकारी बन्न जाने र त्यसको असर पढाइ र लेखाई समेतमा पर्न जाने भएकाले यसबाट भाषा सिकाइका सम्पूर्ण पक्षहरू प्रभावित हुन्छन् । स्तरीय भाषाका वक्ताका लागि गलत उच्चारण अशोभनीय र हास्यास्पद समेत बन्दछ ।

उच्चारण प्रक्रियाको अशुद्धिले गर्दा वैदिककालको वैदिक संहिताका ‘इन्द्रशत्रुर्वर्धस्व’ भन्ने मन्त्रले होम गर्दा अन्त्योदात्त हनुपनेमा पूर्वपद प्रकृतिको स्वरको उच्चारण भएकाले वृत्तासुरको नास भएको थियो (बन्धु-२०५७:१२) । यसरी उच्चारणमा हुने त्रुटिबाट प्रशस्त अशुद्धिहरू र समस्याहरू आउन सक्ने हुन्छन् । बहुजातीय, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक मुलुक नेपालमा बसोवास गर्ने प्रायजसो प्रत्येक जाति र सम्प्रदायअनुसार भाषा फरक-फरक छन् । जसले गर्दा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने व्यक्तिहरूका लागि आ-आफ्नै खालका समस्याहरू हुने गर्दछन् । त्यस्तै नेपालको तराई प्रदेशमा बोलिने मैथिली भाषीहरूले पनि स्तरीय नेपाली सिक्दा अन्य क्षेत्र लगायत उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू समस्यामूलक मानिन्छन् ।

प्रत्येक भाषाको लिपि, वर्णव्यवस्था, शब्दव्यवस्था, वाक्यव्यवस्था भिन्न भिन्न हुने कारणले यसको प्रभावबाट प्रभावित भईसकेका व्यक्तिहरूले दोस्रोभाषाका रूपमा अर्को भाषा सिक्नुपर्दा निसन्देह विभिन्न समस्याहरू आइपर्थ्छन् ।

उपर्युल्लिखित तथ्यगत कुराहरूका आधारमा यस विषयसँग सम्बन्धित समस्याहरूलाई यसप्रकार बुँदागत रूपमा देखाइएको छः-

- क) माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू के कस्ता हुन्छन् ?
- ख) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गर्ने कारणहरू के हुन् ?
- ग) तिनीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई कुन आधारमा पहिचान, वर्णन तथा विश्लेषण गर्न सकिन्छ ?
- घ) उक्त त्रुटिहरू निराकरण गर्न के कस्ता प्रक्रियाहरू अपनाउन सकिन्छ ?

१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू

उद्देश्य बिना कुनै कार्यको प्रारम्भ हुँदैन तसर्थ यस शोधकार्यका पनि केही न केही निश्चित र वास्तविक उद्देश्यहरू रहेकमा छन् जसलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ?

- क. माध्यमिक तहका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको अध्ययन गरी उनीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु,,
- ख. उक्त त्रुटिहरूको कारण पत्ता लगाउनु,
- ग. उक्त त्रुटिहरूको पहिचान गरी वर्णन, विश्लेषण र वर्गीकरण गर्नु,
- घ. उक्त त्रुटिहरूको निराकरणको निमित्त आवश्यक प्रक्रियाहरू सुभाउनु ।

१.५ अध्ययनको औचित्य

प्रादेशिक हिसावमा तीन भागमा विभाजित नेपालको तराई प्रदेशको मध्यपूर्व क्षेत्रमा मैथिली भाषाको वर्चस्व रहेको छ । नेपालको भाषिक तथ्याङ्क अनुसार (राष्ट्रिय गनगणना: २०५८) मैथिली भाषा राष्ट्रभाषा नेपालीपछिको पहिलो राष्ट्रिय भाषा हो । मैथिली भाषीहरूले राष्ट्रभाषा नेपाली लक्ष्य भाषाका रूपमा सिक्छन् । उनीहरूले नेपाली सिक्ता स्रोत भाषाजन्य प्रभावका कारण उच्चारणका साथै अन्य क्षेत्रमा पनि त्रुटिपूर्ण अभिव्यक्ति पाइन्छ ।

भाषाको विविध सीप मध्ये बोलाइसँग सम्बद्ध उच्चारणको प्रमुख स्थान हुन्छ । बोलाई सीप भाषा विकासको प्रथम खुड्किलो पनि मानिन्छ । उच्चारणको शुद्धताबाट सुनाइ, बोलाइ, लेखाइ, पढाइका सम्पूर्ण पक्ष प्रभावित हुन्छन् । यसरी उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन भाषिक सीपहरूको मूल विन्दुका साथै अति महत्त्वपूर्ण रहेको कुरा सावित भएको छ ।

खासगरी उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू विविध कारण (शारीरिक, मनोवैज्ञानिक, जातीय, भौगोलिक, स्थानीय) ले भए पनि यसमा खास प्रभावक चाहिँ स्रोत भाषा/मातृभाषा नै मान्नु पर्दछ । यसमा पनि नेपालमा बोलिने प्रमुख चार भाषा परिवारमा समभाषा परिवारका मातृभाषीहरूले त्यसै परिवारका अरू-अरू भाषा बोल्दा वा सिक्दा अलि कम बाधा बेहोर्नु पर्छ भने भिन्न-भिन्न परिवारका मातृभाषीहरूले फरक भाषा परिवारका भाषा बोल्नुपर्दा ज्यादै कठीनाइ आइपर्छ । यसरी नेपाली भाषाको प्रयोक्ताका सन्दर्भमा समपारिवारिक भाषाहरूमध्ये मैथिली भाषा अतिनिकटवर्ती भाषा हो । मैथिली भाषाको आफ्नै लिपि (तिर्हुता/मिथिलाक्षर) भए पनि परापूर्वकालदेखि नै यसले नेपाली भाषाले अपनाएको देवनागरी लिपिलाई अँगालेको पाइन्छ । मैथिलीभाषाको मूलथलो मिथिला प्रदेश (धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, सिराहा, सप्तरी र प्राचीन विशाल नेपालको विहार प्रदेशलगायत अन्य भारतीय भू-भाग) का साथै सुनसरी, मोरङ, झापा, उदयपुर, रौतहट, बारा, पर्सा, भएकाले नेपालको भू भाग भित्रका मैथिली भाषीको लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने सन्दर्भमा यो अध्ययन औचित्यपूर्ण हुनेछ ।

औच्चारणगत त्रुटिले अभिव्यक्ति दुर्बल, अप्रभावकारी, अशोभनीय, अनर्थ, दोषपूर्णहुनाका साथै श्रुति लेखन, पठन, बोधन आदि प्रक्रियामा प्रभावपरी मूल्याङ्कन गर्दा अङ्कनमा समेत नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । यसै सन्दर्भमा मैथिलीमातृभाषीहरूले गर्ने स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा प्रशस्त त्रुटिहरू भेटिन्छन्: जस्तै

विद्यार्थी	- विदार्थी	घडी	- घरी
गुँड	- गुड	राजेन्द्र	- राजिन्दर/राजेन्दर
समकोण	- समकोन	अचार	- अँचार
शिव	- शिव्	सभ्यता	- सभियता
पिँजडा	- पिजरा	च्यूरा	- चुरा/चुडा
स्थायी	- अस्थायी/एस्थायी	समस्या	- समसिया
स्कूल	- इस्कूल	कक्षा	- कछ्छा/कक्क्षा

शुद्धताको सवालमा आदि यस्ता त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्यस्ता त्रुटिहरूको प्रकृति र कारणहरू पहिचान गरी निराकरणको मार्ग प्रशस्त गर्नु जस्ता समग्र अध्ययन हुनु अत्यन्त औचित्य पूर्ण एवम् सान्दर्भिक देखिन्छ ।

प्रामाणिक र सत्यताका आधारमा सूक्ष्मभन्दा सूक्ष्म विषयवस्तुको खोज अनुसन्धान गर्नु निकै जटिल कार्य हुन आउँछ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको पठन पाठन गर्दा यो अध्ययन र अनुसन्धानबाट केही न केही सहयोग मिल्छ नै । अनुसन्धानका क्षेत्रमा यस विषयसँग सम्बन्धित उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन

अनुसन्धान भएको पाइँदैन । तसर्थ यो अनुसन्धान पछिल्ला पुस्ताका निमित्त सामान्य सहयोग गर्ने साथै सम्बन्धित भाषाभाषी भएको क्षेत्रमा स्तरीय नेपाली शिक्षण गर्न सहयोगी हुने तथा शिक्षक विद्यार्थी समेतलाई सहयोग गर्न सक्ने हुनाले यो अध्ययन अत्यन्त औचित्यपूर्ण हुने कुरा साबित भएको छ ।

१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन

कुनै पनि विषयको अध्ययन क्षेत्रलाई गहिरिएर हेर्दा अत्यन्त व्यापक हुने हुन्छ तसर्थ यसको सीमा यति नै हुन्छ भनेर भन्नु आफैँमा सीमित हुनु हो, ज्ञानको अभाव हुनु हो । एकचोटि अध्ययन भैइसकेका विषयको अध्ययन सधैंको निमित्त मान्य, ठोस र पूर्ण हुन सक्दैन । तैपनि अध्ययन, अध्येता, विषयवस्तुको भार र प्रयोजनलाई आत्मसात गरी जतिसुकै व्यापक हुनसक्ने विषयलाई पनि सीमाङ्कन गर्नेपर्ने हुन्छ । तसर्थ उक्त कुराहरूलाई दृष्टिगत गर्दै प्रस्तुत अध्ययनलाई निम्नानुसार सीमाङ्कन केन्द्रित गरिएको छ :

- क. प्रस्तुत अध्ययन सिराहा जिल्लाका ७ वटा सरकारी र आवासीय माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूका लिखित अभिव्यक्ति र मौखिक उच्चारणसम्बन्धी अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- ख. प्रस्तुत अध्ययन माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाका वर्ण र शब्दको लेखन र उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणमा सीमित भएको छ ।
- ग. उक्त अध्ययन उच्चारणगत त्रुटिहरूको पहिचान, वर्णन, विश्लेषण र कारणहरूको पहिचानमा सीमित गरिएको छ ।

१.७ अध्ययन विधि

कुनै पनि कार्यमा सफलता पाउन योजनाबद्ध र व्यवस्थित ढङ्गले सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैले यस अध्ययनमा पनि सुरुदेखि अन्त्यसम्म अपनाइने विधि र प्रक्रियाहरूको बारेमा उल्लेख गर्नु आवश्यक भएकाले यहाँ पनि सो उल्लेख गरिएको छ:-

क. नमुनाछनोट

यस अध्ययनका निमित्त उपयुक्त सामग्री सङ्कलन गर्न नमुनाका रूपमा सिराहा जिल्लाका ७ वटा माध्यमिक विद्यालय (कक्षा ९ र १०) बाट १०/१० जना मैथिली मातृभाषी विद्यार्थी (छात्र-छात्रा)हरूलाई प्रतिनिधिनमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । यसका साथै वर्ण र शब्द उच्चारणका लागि विभिन्न सम्भावित (त्रुटिगर्नसक्ने) १५० वटा शब्दहरू छनोट गरिएका छन् । यी शब्दहरू मा.वि तहका भाषा पाठ्यपुस्तक, स्थानीय शिक्षक एवम् प्रबुद्धवर्ग, विद्यार्थीहरूको स्वतन्त्र लेखन लगायत आफ्ना अनुभवबाट समावेश गरिएका छन् ।

ख. सामाग्री सङ्कलन र तयारी

प्रस्तुत अध्ययनका लागि उपयुक्त सामग्री सङ्कलन गर्न माथि उल्लेखित छनोट भएका विद्यार्थीहरूलाई शब्दहरू लेख्न र उच्चारण गर्न लगाइयो । यसका लागि पूर्वखाका तयार गरी त्यसकै आधारमा १५० वटा शब्दहरू छनोट गरी नमूनाका रूपमा छानिएका छात्र-छात्राहरूबाट उच्चारण गर्न लगाएर आएको प्रतिक्रियाको अभिलेखन गरियो । यस्ता सामग्रीहरूलाई नै प्राथमिक सामग्रीका रूपमा लिइयो । त्यस्तै सामग्री सङ्कलनकै क्रममा स्वतन्त्र अभिव्यक्ति मैथिली भाषाका पुस्तक, व्याकरण, लेखरचना, पत्र पत्रिका एवम् विभिन्न विद्वान्‌वर्ग, र प्रबुद्धव्यक्तिहरूको सहयोगबाट त्रुटिका क्षेत्रहरूसमेत निर्धारण गरियो, जुन क्षेत्रहरू निम्नानुसार तल उल्लेख गरिएका छन् ।

क. पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू ।

ख. पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू ।

ग. आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू ।

घ. 'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू ।

ङ. 'ट' वर्गीय शब्दहरू ।

च. चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू ।

छ. अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरू ।

ज. 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू ।

झ. य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू ।

ञ. अनुकरणात्मक शब्दहरू ।

ट. अन्य केही संयुक्त शब्दहरू ।

उपर्युल्लिखित त्रुटिका क्षेत्रहरूलाई निम्नलिखित प्रक्रियाहरूका आधारमा अध्ययन गरिएको छ:-

क. नमूना शब्दहरूलाई तालिकीकरण गरी देखाइएको छ ।

ख. कति-कति विद्यार्थीहरूले कुन कुन शब्दमा त्रुटि र ठीक गरे, त्यसको सङ्ख्या समेत निर्धारण गरिएको छ ।

ग. विद्यार्थीहरूको नमूना सङ्ख्याका आधारमा गल्ती र सहीको प्रतिशताङ्कसमेत देखाइएको छ ।

घ. नमूना शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा स्थानीय मैथिलीभाषी शिक्षकहरू तथा अन्य प्रबुद्ध वर्गको समेत सहयोग लिइएको छ ।

- ड. प्रत्येक त्रुटि क्षेत्रलाई तालिकीकरण गरी छुट्टाछुट्टै रूपमा देखाइएको छ ।
- च. विद्यार्थीवर्गबाट हुने त्रुटिको कारण समेत खुलाइएको छ ।
- छ. त्रुटिहरूको प्रकृति र वर्गीकरणको पनि चर्चा गरिएको छ ।
- ज. त्रुटिहरूको पहिचान लिखित सामग्रीको टिपोट र उच्चारणजन्य सामग्रीहरूलाई दोहोर्‍याई, तेहेर्‍याई सुनेर मात्र निश्चित गरिएको छ ।
- झ. निष्कर्षमा सल्लाह सुझाव पनि दिइएको छ ।
- ग. व्याख्या विश्लेषण

माथि उल्लेख गरिएका आधारबाट सामग्रीसङ्कलन गरिसकेपछि अभिलेख गरिएका सामग्रीहरूलाई सुनेर उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा त्यसको मात्रा के कति छ र कस्ता वर्गका विद्यार्थीहरूबाट त्रुटिहरू अधिक र कम भएका छन् भन्ने लेखाजोखा गरिएको छ । यस क्रममा विश्लेषण र वर्णनात्मक विधिको उपयुक्त प्रयोग गरी प्रस्तुतीकरण गरिएको छ । यसका साथै त्रुटिका प्रकृति र कारणसमेत पत्ता लगाई निष्कर्ष निकालेर त्यसकै आधारमा सुझावहरूसमेत प्रस्तुत गरिएका छन् ।

१.८ पूर्वकार्यको समीक्षा

विगतमा भएका खोज अनुसन्धान तथा अध्ययनहरूले वर्तमानलाई निर्देशित गरिराखेका हुन्छन् । यस्ता कार्यहरूले अध्येता भावी पुस्ताका अध्ययन र अनुसन्धानकर्ताहरूलाई गोरेटो दिने काम गरेका हुन्छन् । यस अध्ययनमा पनि केही सम्बन्धित पूर्वकार्यहरूको संक्षिप्त समीक्षात्मक स्वरूप यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

त्रुटि विश्लेषण आधुनिक भाषा विज्ञानका क्रममा विकसित एउटा नयाँ अवधारणा हो । नेपाली शिक्षणका प्रसङ्गमा यो भरखरै अर्थात वि.सं. (१९७०) देखि चर्चित हुन थालेको विषय हो । त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो वा अन्य भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो । (अधिकारी:-: २०६२; १३९) ।

त्रुटि विश्लेषणको सम्बन्धमा केही अध्ययन अनुसन्धान भएपनि उच्चारणसँग सम्बन्धित त्रुटिहरूको विश्लेषण त्यति धेरै भएको पाइँदैन तापनि यस अध्ययनका लागि गरिएका पूर्व अध्ययनहरूको अवलोकन गर्नुपर्ने भएकाले यहाँ सम्बन्धित विषयमा भएका प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष अध्ययनहरूको समीक्षा गरिएको छ ।

जगन्नाथ त्रिपाठीद्वारा वि.सं. २०३६ सालमा “मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत पद्म कन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण” भन्ने शीर्षकमा एउटा अध्ययन गरिएको पाइन्छ । यसको उद्देश्य उक्तछात्रछात्राहरूको व्याकरणगत त्रुटिहरू पत्ता लगाई शुद्धीकरणका निम्ति सल्लाह र सुझाव दिनु रहेको देखिन्छ । अध्ययन विधिमा १०० जनालाई नमुनाका रूपमा लिई

तिनीहरूकै उत्तरपुस्तिकाको परीक्षणबाट प्राप्तलाई नतिजा आधार मानी त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । यो अध्ययनमा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययन हुँदा उच्चारण क्षेत्रमा खासै ठोस निष्कर्ष नआए पनि त्रुटि विश्लेषणका निम्ति सहयोग गरेको देखिन्छ ।

प्रा.डा. हेमाङ्गराज अधिकारीद्वारा वि.सं. २०४० सालमा “पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू” र २०४२ सालमा नेपाली वर्ण विन्यासमा पाइने त्रुटिहरू” नामक दुई लघु अध्ययनहरू भएका छन् । यी दुवै अध्ययन काठमाडौँकै प्रमाणपत्र तहका विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त जानकारीका आधारमा वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, आदर, पुरुष वाक्यसम्बन्धी पक्षहरूको त्रुटि पहिचान गरी वर्णन विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनको वर्णविन्याससम्बन्धी विश्लेषणमा श, ष, स, ब, व, य, ए, चन्द्रविन्दु, शीरविन्दु तथा ह्रस्वदीर्घसम्बन्धी त्रुटिहरू उल्लेख गरी र तिनको प्रकृतिसमेत निर्धारण गरिएको छ । उक्त अध्ययनका निष्कर्षहरू सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषाविज्ञान (ते.सं. २०६२) मा समेत उल्लेख भएका छन् । यसमा उच्चारणसम्बन्धी विश्लेषणत गरिएको छन् तर त्रुटि विश्लेषणको औचित्य, महत्व र आवश्यकतालाई पर्याप्त पुष्टि गरेको छ ।

प्रा.डा. रामचन्द्र लम्साल र अन्य (२०४०) द्वारा “निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन” भन्ने लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मूल उद्देश्य दुवै खालका विद्यालयमा अध्ययनरत माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको अध्ययन र पहिचान र तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ । यसमा उपत्यकाका आवासीय र साधारण माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, वाच्य र पदमेल पक्षको विश्लेषण गरिएको छ । यो खास गरी वाक्यगठनमा मात्र सीमित छ । निष्कर्षमा साधारणको तुलनामा आवासीय माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको त्रुटि बढी देखिन्छ ।

प्रा.डा. केदारप्रसाद शर्मा (२०४२) द्वारा “माध्यमिक तहका अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन” नामक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा माध्यमिक विद्यालय तहमा अध्ययन गर्ने अवधीभाषी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको वाक्य लेखनमा पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटि केलाउनु नै प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । यो अध्ययन अवधीभाषी क्षेत्र (वाँके, वर्दिया) का ३ र ४ विद्यालयहरूलाई समावेश गरी १०/१० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको छ । जसमा उद्देश्य विधेयसम्बन्धी, पुरुष, आदरार्थी, विशेषण-विशेष्य, कर्ता, क्रियासम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण मात्रै गरिएकाले उच्चारणसम्बन्धी अध्ययन यसमा नभएको पाइन्छ ।

रामप्रसाद भट्टराई (२०४३) द्वारा “प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण” शोध प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मूल उद्देश्य उक्त विद्यार्थीहरूको व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी क्षमता जाँच्नु, समस्याहरू पत्तालगाउनु र निराकरणका उपायपता लगाउनु रहेको छ । यो अध्ययन शिक्षा र मानविकीअन्तर्गतका प्रमाणपत्र तहका मातृभाषी र गैरमातृभाषी नेपाली विद्यार्थीहरूले गर्ने व्याकरणात्मक कोटिसम्बन्धी क्षमतामा मात्र सीमित भएकाले यसमा उच्चारणसम्बन्धी अध्ययन भएको देखिन्छ ।

उमा अधिकारी (२०४४) द्वारा “प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण” अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ । यसको मूल उद्देश्य वाक्य गठन र वर्ण विन्यासका त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र समस्या समाधान रहेको छ । यसमा वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरका प्रातः दिवा समूहका १०० जना विद्यार्थी छान्नी “गाउँले जीवन” भन्ने शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाइ वाक्यगठन विभक्ति प्रत्यय प्रयोग, संयोजक शब्द प्रयोग लेख्यचिन्ह आदि १२ वटा शीर्षकहरूमा राखेर त्रुटि विश्लेषण मात्रै गरिएको छ ।

बलराम शिवाकोटी (२०४८) द्वारा “माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटि विश्लेषण एक अध्ययन” प्रस्तुत छ । यसको मुख्य उद्देश्य वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटि पत्ता लगाई वर्गीकरण गरी समस्याका उपायहरू सुल्झाउनु रहेको छ । यस अध्ययनका निम्ति दोलखा जिल्लाका १० वटा विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थी नमुना छनोट गरी ‘विद्यार्थी जीवन’ नामक शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाई त्रुटिकेलाउदा चिन्ह प्रयोग, खुट्टा काट्ने, नकाट्ने, चन्द्रविन्दु, शिरविन्दु, पदयोग पदवियोग, ब, व, श, ष, स, य, ए साथै अन्य त्रुटिहरूको पनि व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यसमा सबभन्दा बढी त्रुटि चिन्ह प्रयोग (५२%) भएको छ । यस अध्ययनमा पनि उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन पाइएन ।

डा.रामअवतार यादव (२०५३) द्वारा “अरि फरेन्स ग्रामर अफ मैथिली” नामक अङ्ग्रेजी पुस्तक लेखिएको पाइन्छ । यसमा मैथिलीभाषाको वर्णव्यवस्था, रूपव्यवस्था तथा वाक्य संरचनाको सम्बन्धमा विश्लेषण गरिएको छ ।

सत्यनारायण गडेरी (२०५४) द्वारा “नेपाली मैथिली भाषा को पदसङ्गतिको तुलनात्मक अध्ययन” भन्ने शीर्षकको शोधग्रन्थमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, अव्यय, क्रियापद आदिको तुलनात्मक रूपमा अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ तर विश्लेषण गरिएको देखिदैन ।

जवाहरलाल यादव द्वारा (२०५४) “मैथिली र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन” नामक शोधग्रन्थमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया र कारकको लिङ्ग, वचन

र पुरुषका आधारमा व्यतिरेकी अध्ययन तथा नेपाली र मैथिली भाषामा पाइने आदरार्थीको सामान्य चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

अम्बिका सापकोटा (२०५५) द्वारा “कक्षा सात पूरा गरेका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण” प्रस्तुत छ । यसको मुख्य उद्देश्य वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू पहिल्याई वर्गीकरण र विश्लेषण गरी त्यससम्बन्धी सुभाब प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । यसको अध्ययन उपत्यकाकै साधारण र निजी विद्यालयका २/२ वटा विद्यालयमा सीमित रहेको देखिन्छ ।

प्रा.डा. योगेन्द्रप्रसाद यादवले (२०५५) “द एयर बुक अफ साउथ एशियन ल्याङ्ग्वेज एण्ड लिङ्गविष्टिक’ नामक पुस्तकमा मैथिलीभाषाको क्रियापदको जटिल रूप प्रस्तुत गर्नु भएको छ । यसमा आदरार्थीका बारेमा पनि चर्चा गरिएको छ । उनकै अर्को पुस्तक “टपिक्स इन नेप्लिज लिङ्गविष्टिक” (२०५५) मा मैथिलीभाषा साहित्यको विकास र क्रियापदको चर्चा गरिएको छ ।

गडगावहादुर के.सी. द्वारा गरिएको (२०५५) “सुर्खेत जिल्लाका कक्षा ५ उत्तीर्ण मगर भाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन” पनि प्रस्तुत छ । यसको सुर्खेत जिल्लाका तीनवटा विद्यालयहरूका विद्यार्थीहरूमा सस्वरपठन शब्दोच्चारण, वाक्यगठन, वर्णविन्यासको तुलनात्मक अध्ययनको आधारमा सुभाब प्रस्तुत गर्नु नै मुख्य उद्देश्य रहेको छ । प्रमुख रूपमा कवितामा मात्र निहित भएर गरिएको यस अध्ययनमा सस्वरपठन र शब्दोच्चारण जस्ता नवीन विषय थोरैमात्रामा भए पनि उच्चारण समबन्धी समष्टिलाई पाइँदैन ।

भोलाप्रसाद ढकाल (२०५५:) द्वारा “कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाइने वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन “शीर्षक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा व्याकरणिक कोटिका आधारमा वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने उद्देश्य मात्रै राखेको पाइन्छ ।

विष्णुबहादुर पोखरेल (२०५६) द्वारा “मैथिली र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन’ गरिएको पाइन्छ ।

सुशीला मिश्र (२०५६) द्वारा “कक्षा ५ उत्तीर्ण थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” प्रस्तुत छ । यसमा पनि त्रुटिहरूको वाक्यगठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, आदर, वाक्य आदि क्षेत्रको पहिचान गरी वर्गीकरण तथा वर्णन विश्लेषण गर्ने उद्देश्य राखेको पाइन्छ ।

शेरबहादुर बानियाँ (२०६०) द्वारा “कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण” प्रस्तुत शोध शीर्षकमा

त्रुटिहरूको वर्णन, विश्लेषण, तथा त्रुटि हुने कारण पत्ता लगाउनु र निराकरण गर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

कञ्चन भा (२०६०) द्वारा “कक्षा ४ उत्तीर्ण मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण” प्रस्तुत शोधग्रन्थमा कक्षा ४ उत्तीर्ण मैथिलीभाषीहरूले नेपालीभाषाको शब्दोच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण गरी निराकरणका उपायहरू पनि बताएकी छिन्।

कृष्णबहादुर खड्का (२०४९) द्वारा “सुर्खेत जिल्लाको कक्षा ५ मा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” प्रस्तुत छ ।

उमादेवी प्रधान (दाहाल) (२०६०) द्वारा “दोलखाका नेवारभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” प्रस्तुत गरिएको छ ।

मीना श्रेष्ठ (२०६९) द्वारा “कक्षा ६ मा अध्ययनरत नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण” प्रस्तुत गरेको देखिन्छ ।

अशोक कुमार शाह (२०६९) द्वारा “कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” भएको छ ।

अशोककुमार यादवले “कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०६०)” शोधग्रन्थ प्रस्तुत गरेका छन् ।

बिमला भण्डारी (२०६९) द्वारा “कास्की जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत गुरुङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शोध प्रस्तुत गरेकी छिन् ।

रामदत्त भट्ट (२०६२) द्वारा “कक्षा पाँच अध्ययनरत दार्चुलेली भाषिका हुने विद्यार्थीहरूले स्तरीय भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन” प्रस्तुत छ ।

यस अध्ययनक्षेत्रसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने उच्चारण तथा त्रुटिका बारेमा चर्चा गरिएका केही प्रमुख कृतिहरू-प्रा.डा. हेमाङ्गराज अधिकारीको ‘नेपाली भाषा शिक्षण’ (२०५०), प्रा.डा. अधिकारी र प्रा.डा. केदार शर्माको ‘प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण’ (सहलेखन, २०५६), प्रा.डा. अधिकारी कै भाषाशिक्षण केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति (२०५७), आदि महत्त्वपूर्ण देखिन्छन् ।

अन्त्यमा नेपाली भाषाका त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी खोज अनुसन्धान पहिलेदेखि हुँदै आएको देखिए पनि नेपाली र मैथिलीभाषासम्बन्धी तुलनात्मक तथा व्यतिरेकी अध्ययनहरू धेरैपछि थालिएको पाइन्छ । त्यसमा पनि प्राय सबै अध्ययनहरू क्षेत्रगत

हिसावले फरक देखिएका छन् । हालसम्म मैथिली र नेपालीभाषाको उच्चारणसम्बन्धी शीर्षकमै निहित रहेर मा.वि.तहमा अध्ययन भएको देखिन नआएकाले यो अध्ययन नितान्त नवीन र बिलकुलै नौलो देखिन गएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

शोधपत्रलाई स्पष्ट, सुव्यवस्थित एवम् सुगठित बनाउन विभिन्न अध्यायमा विभाजन गरी त्यस भित्र पनि शीर्षक तथा उप-शीर्षकहरू छुट्ट्याएर अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय	एक	शोधपरिचय
अध्याय	दुई	श्रुतिलेखनबाट प्राप्त शब्दसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन
अध्याय	तीन	शब्दोच्चारणबाट प्राप्त त्रुटिहरूको अध्ययन
अध्याय	चार	श्रुतिलेखन र उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण
अध्याय	पाँच	निष्कर्ष र सुझावहरू

अध्याय दुई

श्रुतिलेखबाट प्राप्त शब्दसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन

भाषाका प्रमुख दुई पक्ष बोध र अभिव्यक्ति (ग्रहण र प्रकटन) मा श्रुति ग्रहणपक्षसँग सम्बन्धित मानिन्छ। श्रुतिबाट लिखित र मौखिक अभिव्यक्तिमा समेत असर पर्ने हुन्छ। कतिपय व्यक्तिहरूले यसलाई सरल र सहज प्रक्रिया माने पनि भनेजति सजिलो देखिंदैन बरु यो अत्यन्त विविधतामूलक र जटिल किसिमको देखिन्छ। भाषा विकास प्रथमतः श्रुतिबाटै आरम्भ हुने गर्दछ। श्रुतिको कमजोरीले स्वभावतः भाषाका अन्य सीपहरू पनि कमजोर हुन सक्ने भएकाले सिकारुमा यसको दूरगामी असर पर्न सक्दछ। (शर्मा, पौडेल, २०६०; ९९)

यसै सन्दर्भमा भन्नुपर्दा श्रुतिलेख भनेको सुनेर लेख्ने प्रक्रिया हो। यसलाई आभ्यासिक कार्यकलाप पनि भनिन्छ। यसमा शिक्षार्थीले शिक्षकबाट सुनेको आधारमा वर्ण, शब्ददेखि अनुच्छेदसम्मको लेखन अभ्यास गर्न सक्दछ। प्रस्तुत शोधपत्रमा मा.वि. तहमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको श्रुतिलेखनका लागि १५० वटा शब्दहरू मा.वि.तहकै भाषा पाठ्यपुस्तक, स्थानीय शिक्षक एवम् प्रबुद्धवर्ग, विद्यार्थीहरूको स्वतन्त्रलेखन लगायत आफ्ना अनुभवबाट सम्भावित त्रुटिहरूको ख्यालगर्दै छानिएका छन्। ती शब्दहरूलाई यस अध्ययनमा समावेश गरिएका सातवटै मा.वि.का १०/१० जना नमुना विद्यार्थीहरूमध्ये ५/५ जना छात्र/छात्राहरूबाट श्रुतिलेखन गराउँदा प्रचलित लेखन अर्थात् हाम्रो बृहत् नेपाली शब्दकोशभन्दा भिन्न वा फरक गरी लेखिएका शब्दलाई नै यहाँ त्रुटिपूर्ण लेखाइ मानी सोको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ।

२.१ पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू

पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूको विवरण निम्न तालिकामार्फत प्रस्तुत गरिएको छ।

पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू

तालिका नं. १

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	मोह	२६	७४.२९	९	२५.७१	
२	शिव	२९	८२.८६	६	१७.१४	
३	किन	३२	९१.४३	३	८.५७	

४	तल	३४	९७.१४	१	२.८६	
५	वैश्य	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
६	वीरेन्द्र	३	८.५७	३२	९१.४३	
७	आज	३१	८८.५७	४	११.४३	
८	अन्त	२४	६८.५७	११	३१.४३	
९	सुख	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
१०	गरेर	३०	८५.७१	५	१४.२९	

उपर्युक्त तालिकाअनुसार सबभन्दा बढी त्रुटि 'वीरेन्द्र' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'तल' शब्दमा २.८६ प्रतिशतले गरेका छन् । त्यस्तै 'सुख' शब्दमा ५७.१४ प्रतिशतले र 'आज' शब्दमा ८८.५७ प्रतिशतले सही गरेका छन् भने ११.४३ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

यस तालिकाको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने सबै शब्दहरूको लेखनमा खासै त्यति त्रुटि गरेको देखिदैन । सीमित शब्दहरूमा मात्रै त्रुटि भएको र त्यो पनि पदान्तको 'अ' मा होइन, अन्य ठाउँहरूमा भएको देखियो । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
मोह	मह
सुख	सु:ख
वीरेन्द्र	विरेन्द्र

२.२ पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू

पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका केही शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूको विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएका छ ।

पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू

तालिका नं. २

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	दीपेन्द्र	३	८.५७	३२	९१.४३	
२	शुद्ध	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
३	भक्त	२१	६०.००	१४	४०.००	
४	द्वन्द्व	०	-	३५	१००	
५	दिक्क	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
६	भवाट्ट	२	५.७१	३३	९४.२९	
७	खाद्य	७	२०.००	२८	८०.००	
८	इच्छा	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
९	लक्ष्मी	२१	६०.००	१४	४०.००	
१०	चित्त	१४	४०.००	२१	६०.००	
११	उक्त	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
१२	सन्तुष्ट	१४	४०.००	२१	६०.००	
१३	तृप्त	१८	५१.४३	१७	४८.५७	

पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा विद्यार्थीहरूबाट भएको सही र त्रुटिको अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी अर्थात् पूर्णतः त्रुटि 'द्वन्द्व' शब्दमा १०० प्रतिशत विद्यार्थीले गरेको देखियो । 'दीपेन्द्र' शब्दको लेखनमा ९१.४३ प्रतिशतले, 'खाद्य' शब्दको लेखनमा ८० प्रतिशतले, 'भवाट्ट' शब्दको लेखनमा ९४.२९ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै अन्य शब्दहरूको लेखनमा ४० प्रतिशतदेखि ६० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो ।

यस तालिकाअनुसार के देखिन्छ भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको लेखन गर्दा अधिकांशले आधा वर्ण हटाई सिङ्गो वर्ण प्रयोग गरेको र त्यसमा पनि लेखन र उच्चारणमा सहज हुने वर्ण प्रयोग भएको देखियो ।

जस्तै:-

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
द्वन्द्व	द्वन्द्व/दोन्द
तृत्त	तृपत/तृप्त्
भवाट्ट	भवाट
खाद्य	खाध/खाद
दिक्क	दिक

२.३ आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू

आरम्भमा आधा 'स' आउने केही शब्दहरूको श्रुतिलेखका क्रममा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सही र गलत शब्दहरूको तालिका यस प्रकारको छ ।

आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू
तालिका नं. ३

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	स्थायी	७	२०.००	२८	८०.००	
२	स्पष्ट	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
३	स्कूल	२६	७४.२९	९	२५.७१	
४	स्मरण	२१	६०.००	१४	४०.००	
५	स्तर	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
६	स्नातक	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
७	स्थिति	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
८	स्वास्थ्य	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
९	स्थानीय	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
१०	स्थूल	४	११.४३	३१	८८.५७	
११	स्तब्ध	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१२	स्वच्छ	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
१३	स्वाभिमानी	६	१७.१४	२९	८२.८६	
१४	स्वाद	२६	७४.२९	९	२५.७१	

उपर्युक्त तालिकामा नमुनाका लागि छानिएका शब्दहरू विद्यार्थीहरूबाट श्रुतिलेखन गराउँदा भएको त्रुटिको अध्ययनको परिणाम अनुसार 'स्थूल' शब्दमा ८८.५७

प्रतिशत विद्यार्थीले गल्ती गरेको देखिन्छ भने 'स्वाभिमानी' शब्दमा ८२.८६ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै 'स्थिति' 'स्थायी' र 'स्तब्ध' शब्दमा ६८ देखि ८० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । सबभन्दा कमत्रुटि 'स्कूल' र 'स्वाद' शब्दमा २५.७१ प्रतिशतले गरेको देखियो ।

यस तालिकाअनुसार मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा खासै त्रुटि गर्दैनन् भन्ने देखिन्छ । गल्ती गरेका शब्दहरूमा पनि मातृभाषाको प्रभावले अशुद्ध उच्चारणको कारण त्रुटि भएको बुझियो । यस्ता त्रुटिहरूमा सामान्यतया निम्नलिखित शब्दहरू परेका छन् । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
स्थायी	इस्थायी/अस्थायी
स्कूल	इस्कूल
स्थिति	इस्थिति
स्नातक	एस्नातक
स्तब्ध	अस्तब्ध/एस्तब्द आदि ।

२.४ 'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू

'ण' वर्ण जुनसुकै ठाउँमा प्रयोग हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा विद्यार्थीहरूबाट भएका सही तथा त्रुटिपूर्ण शब्दहरूको सङ्ख्या र प्रतिशतसमेत तलको तालिकाको माध्यमले प्रस्तुत गरिएको छ:

'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू

तालिका नं. ४

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	शरण	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
२	आदरणीय	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
३	पूर्णमा	८	२२.८६	२७	७७.१४	
४	पोषण	२१	६०.००	१४	४०.००	
५	कारण	२८	८०.००	७	२०.००	

६	कण	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
७	प्रणेता	९	२५.७१	२६	७४.२९	
८	प्रक्षेपण	८	२२.८६	२७	७७.१४	
९	परीक्षण	३	८.५७	३२	९१.४३	
१०	निर्णायक	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
११	धारणा	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
१२	उपकरण	३०	८५.१७	५	१४.२९	
१३	ग्रामीण	८	२२.८६	२७	७७.१४	
१४	तोरण	२१	६०.००	१४	४०.००	
१५	नियन्त्रण	२१	६०.००	१४	४०.००	
१६	आकर्षण	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१७	ऋण	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१८	विशेषण	२३	६५.७१	१२	३४.२९	

उक्त तालिकामा देखाइएका शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'परीक्षण' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशतले 'पूर्णमा', 'प्रक्षेपण' र 'ग्रामीण' शब्दहरूमा ७७.१४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी सबभन्दा कम त्रुटि 'उपकरण' शब्दमा १४.२९ प्रतिशतले र 'कारण' शब्दमा २०.०० प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो। अन्य शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा २८ प्रतिशतदेखि ६८ प्रतिशतसम्मका त्रुटि भएको देखिन्छ।

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू खोसगरी 'ण' वर्णको उच्चारण 'न' भै गर्ने हुनाले त्यसको असर लेखन समेतमा पर्नगर्दै 'ण' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरूको लेखनमा त्रुटि भएको देखियो। जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
परीक्षण	परीक्षन
पूर्णमा	पूर्निमा
प्रक्षेपण	परक्षेपन/प्रक्षेपन
ग्रामीण	ग्रामीन
आदरणीय	आदरनीय/आदरनीय आदि।

२.५ 'ट' वर्गीय शब्दहरू

शब्दको जुनसुकै ठाउँमा प्रयोग हुने 'ट' वर्गको शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट आएका परिणामहरूलाई यसरी तालिकामा देखाइएको छ:

'ट' वर्गीय शब्दहरू

तालिका नं. ५

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	कपडा	३१	८८.५७	४	११.४३	
२	सडक	२७	७७.१४	८	२२.८६	
३	भिड	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
४	दुइटा	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
५	टाढा	२६	७४.२९	९	२५.७१	
६	बेजोड	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
७	चूडा	२	५.७१	३३	९४.२९	

शब्दको जुनसुकै स्थानमा पर्ने 'ट' वर्गीय शब्दहरूलाई विद्यार्थीहरूबाट श्रुतिलेखन गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'चूडा' शब्दमा ९४.२९ प्रतिशतले 'बेजोड' शब्दमा ६२.८६ प्रतिशतले गरेका छन् भने सबभन्दाकम त्रुटि 'कपडा' शब्दमा ११.४३ प्रतिशतले 'सडक' र 'टाढा' शब्दमा क्रमशः २२.८६ प्रतिशत र २५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो । त्यस्तै अन्य शब्दहरूमा २५.७१ प्रतिशत देखि ६२.८६ प्रतिशत सम्मका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

'ट' वर्गीय शब्दहरूमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ड' वर्णलाई खासगरी 'र' वर्णमा परिणत गरी उच्चारण गर्छन् भने कतिले 'ढ' वर्णको सट्टा 'ड' वर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । यसको प्रभाव लेखाइसमेतमा पर्नगई यस्ता त्रुटिहरू हुने गरेको देखियो । जस्तै: -

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
कपडा	कपरा
चूडा	चुरा/चुडा
भिड	भिर
बेजोड	बेजोर
टाढा	टारा/टाडा आदि ।

२.६ चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू

विद्यार्थीहरूबाट चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा आएका परिणामलाई यसरी तालिकीकरण गरिएको छ :-

चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू

तालिका नं. ६

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	दिउँसो	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
२	औंसी	९	२५.७१	२६	७४.२९	
३	भुइँ	५	१४.२९	३०	८५.७१	
४	जाऊँ	८	२२.८६	२७	७७.१४	
५	गाँ	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
६	सधैं	१४	४०.००	२१	६०.००	
७	हँसिलो	९	२५.७१	२६	७४.२९	
८	बिचारुँ	६	१७.१४	२९	८२.८६	
९	फिँजाउनु	१	२.८६	३४	९७.१४	
१०	भेटौँला	६	१७.१४	२९	८२.८६	
११	हिँड्नु	४	११.४३	३१	८८.५७	
१२	पिँजडा	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
१३	साँभ्र	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
१४	बाँकी	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१५	साँढे	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
१६	आँसु	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१७	खान्छौँ	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
१८	तपाईँ	४	११.४३	३१	८८.५७	
१९	पाठ्यांश	४	११.४३	३१	८८.५७	
२०	सारांश	५	१४.२९	३०	८५.७१	

माथि उल्लेख गरिएको तालिकाको अध्ययनगर्दा श्रुतिलेखनका आधारमा विद्यार्थीहरूले सबभन्दाबढी त्रुटि 'फिँजाउनु' शब्दमा ९७.१४ प्रतिशतले र 'पाठ्यांश', 'हिँड्नु' र 'तपाईँ' शब्दमा ८८.५७ प्रतिशतले, 'सारांश' र 'भुइँ' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिएको छ भने सबभन्दा कम त्रुटि 'दिउँसो' र 'आँसु' शब्दमा

४५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखिएको छ । अरू शब्दहरूमा सामान्यतया ५१.४२ प्रतिशत देखि ७७.१४ प्रतिशतसम्मका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

यी यस्ता त्रुटिहरू मैथिलीभाषी विद्यार्थीको मातृभाषाको प्रभाव र असावधानीपूर्ण बोलाइको असर लेखाइ समेतमा पर्नगएर हुनेगरेको देखिन्छ । जस्तै:-

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
दिउंसो	दिउसो
औंसी	औसी
विचारुँ	विचारु
सधैँ	सधै
तपाईँ	तपाइ
भेटौँला	भेटौला
पाठ्यांश	पाठ्याइस/पाठ्यामस
सारांस	साराम्स/साराइस
जाऊँ	जाऊ/जाउ
गएँ	गए आदि

२.७ अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरू

अधिल्लो वर्णमा 'र' वर्ण संयुक्त भई आउने शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा आएका परिणाम तलको तालिकाले स्पष्ट पारेको छ :-

अधिल्लो वर्णमा 'र' संयुक्त रूपमा आउने शब्दहरू

तालिका नं. ७

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	प्रगति	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
२	क्रमशः	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
३	भ्रमण	२४	६८.५७	११	३१.४३	
४	प्रमुख	३०	८५.७१	५	१४.२९	
५	प्रभु	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
६	प्रेरणा	२१	६०.००	१४	४०.००	
७	प्रणेता	१२	३४.२९	२३	६५.७१	

८	प्रतीक	५	१४.२९	३०	८५.७१	
९	प्रतिरूप	२३	६५.७१	१२	३४.२९	
१०	प्रज्ञा	२७	७७.१४	८	२२.८६	
११	प्रार्थना	८	२२.८६	२७	७७.१४	
१२	प्रधानाध्यापक	९	२५.७१	२६	७४.२९	
१३	त्रि-चन्द्र	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
१४	भ्रम	२४	६८.५७	११	३१.४३	
१५	प्रचार	२७	७७.१४	८	२२.८६	
१६	श्राप	८	२२.८६	२७	७७.१४	

माथिको तालिकाबाट अधिल्लो वर्णमा 'र' संयुक्त रूपमा आउने केही शब्दहरूको श्रुतिलेखन स्वरूप आएको परिणामको अध्ययन गर्दा सबभन्दा कमत्रुटि 'प्रमुख' शब्दमा १४.२९ प्रतिशतले र त्यसपछिको कम त्रुटि 'प्रचार' शब्दमा २२.८६ प्रतिशतले गरेको देखिएको छ । त्यसैगरी अधिक त्रुटि तर्फ दृष्टिगर्दा 'प्रतीक' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशतले र त्यसपछि 'श्राप' र 'प्रार्थना' शब्दमा ७७.१४ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखियो । यसरी 'प्रणेता' 'प्रधानाध्यापक' आदि जस्ता शब्दहरूमा बढीमा सरदर ७४.२९ प्रतिशतले र कममा 'प्रभु', 'भ्रमण', 'भ्रम' र 'प्रचार' जस्ता शब्दहरूमा २८.५७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखियो ।

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूमा नि.मा.वि.तह पार गरिसक्दा पनि यस्ता त्रुटिहरूको निराकरण भइसकेको हुँदैन । कतिले आधा 'र' को साटो सिङ्गो, त कतिले उल्टोपाल्टो गरेर लेखेको पाइयो । यसको मूल कारण भाषिक प्रभाव, गुणस्तरीय शिक्षाको अभाव र उच्चारणको लापरवाही पनि हो । जस्तै

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
प्रमुख	परमुख
प्रार्थना	प्राथना/पार्थना
व्रतबन्ध	वर्तबन्ध
क्रमशः	कर्मश/करमश
प्रमाण	परमान आदि

२.८ 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू

नमुना विद्यार्थीहरूबाट 'क्ष' वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा तालिकामा देखाइएअनुरूपको प्रतिक्रिया आएको देखिन्छ :-

‘क्ष’ वर्ण भएको शब्दहरू

तालिका नं. ८

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	क्षमा	१४	४०.००	२१	६०.००	
२	प्रतीक्षा	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
३	क्षण	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
४	शिक्षा	२१	६०.००	१४	४०.००	
५	विपक्ष	२३	६५.७१	१२	३४.२९	
६	परीक्षा	५	१४.२९	३०	८५.७१	
७	सुरक्षा	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
८	भिक्षु	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
९	वृक्ष	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
१०	क्षेत्र	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
११	संरक्षण	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
१२	अध्यक्ष	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
१३	वक्षस्थल	१४	४०.००	२१	६०.००	
१४	साक्षात्कार	५	१४.२९	३०	८५.७१	
१५	प्रक्षेपण	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१६	कक्षा	२७	७७.१४	८	२२.८६	
१७	लक्ष्मी	२६	७४.२९	९	२५.७१	

यस तालिकामा देखिएका शब्दहरूको अध्ययन गर्दा ‘परीक्षा’ र ‘साक्षात्कार’ शब्दमा ८५.७१ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ भने ‘संरक्षण’, ‘वक्षस्थल’, ‘प्रक्षेपण’ जस्ता शब्दहरूमा ६०.०० प्रतिशतदेखि ६८.५७ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । त्यसैगरी अन्य

शब्दहरूमा २२.८६ प्रतिशतदेखि ५४.२९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिगरेको पाइयो । यसरी सबभन्दा बढी 'साक्षात्कार' र 'परीक्षा' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशतले त्रुटिगरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कक्षा' शब्दमा २२.८६ प्रतिशतले गरेको पाइयो ।

यस्ता शब्दहरूमा केही मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'क्ष' वर्णसँग 'क' वर्ण जोडेर प्रयोग गर्छन् भने कसैले 'च' वर्गीय 'छ' को प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसमा पनि उनीहरूको औच्चार्य प्रभाव नै प्रवलरही लेखनसमेतमा त्रुटि हुन पुगेको देखिन्छ । जस्तै

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
वक्षस्थल	वक्क्षस्थल
विपक्ष	विपक्क्ष
परीक्षा	परीक्क्षा
साक्षात्कार	साछ्छात्कार/साक्छात्कार
अध्यक्ष	अध्यक्छ/अध्यक्क्ष
क्षमा	छमा

२.९ य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू

य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सही तथा गलत प्रतिक्रियालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ:-

य/ए र ब/व वर्ण प्रयुक्त भएका शब्दहरू

तालिका नं. ९

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	यादव	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
२	यादृच्छिक	०	००.००	३५	१००	
३	यमुना	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
४	एउटा	३३	९४.२९	२	५.७१	
५	ऐश्वर्य	३	८.५७	३२	९१.४३	
६	ऐतिहासिक	४	११.४३	३१	८८.५७	
७	वाक्	२	५.७१	३३	९४.२९	
८	वनस्पति	१६	४५.७१	१९	५४.२९	

यस तालिकाको अध्ययन गर्दा 'यादृच्छिक' शब्दको श्रुतिलेखनमा १०० प्रतिशतले र 'ऐश्वर्य' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यस्तै 'वाक्' शब्दमा पनि

१४.२९ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखियो । यसरी सबभन्दा बढी 'यादृच्छक' शब्दमा र सबभन्दा कम 'एउटा' शब्दको लेखनमा ५.७ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो । अन्य शब्दहरू 'यमुना', 'यादव', 'वनस्पति', 'ऐतिहासिक'मा ४२.८५ प्रतिशतदेखि ८८.५७ प्रतिशतले त्रुटि गरेको देखियो ।

यसको कारण के हो भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूमा कतिपयले 'य' वर्णलाई 'अ', 'ज' उच्चारण गर्ने, 'ऐ' वर्णलाई 'ए', 'ए' वर्णलाई 'यौ', 'ब' लाई 'व' र 'व'लाई 'ब' उच्चारण गर्ने हुनाले त्यसको प्रभाव लेखाइमा पर्नगई यस्तो त्रुटि हुन्छ भन्ने देखियो । जस्तै :-

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
यादव	आदव/आदब
एउटा	ऐउटा/यौटा
ऐश्वर्य	ऐश्वर्य/एश्वर्य
ऐतिहासिक	ऐतिहासिक/एतिहासिक
वाक्	बाक्क/वाक्य/बाक
वनस्पति	बनस्पति

२.१० अनुकरणात्मक शब्दहरू

नमुनाका रूपमा लिइएका केही अनुकरणात्मक शब्दहरूको श्रुतिलेखन विद्यार्थीहरूबाट गराउँदा आएका प्रतिफललाई तलको तालिकाको माध्यमले स्पष्ट पारिएको छ :-

अनुकरणात्मक शब्दहरू

तालिका नं. १०

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	कपक्क	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
२	गमक्क	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
३	सुटुक्क	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
४	सरस्वती	१०	२८.५७	२५	७१.४३	

५	भुर्र	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
६	डिच्च	७	२०.००	२८	८०.००	
७	हुरुर	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
८	ह्वाल्ल	५	१४.२९	३०	८५.७१	
९	दर्दरी	९	२५.७१	२६	७४.२९	
१०	मन्याकमुरुक	५	१४.२९	३०	८५.७१	

यस तालिकामा देखाइएका अनुकरणात्मक शब्दहरूको अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि 'ह्वाल्ल' र 'मन्याकमुरुक' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेका छन् । 'सरसरती', 'भुर्र', 'डिच्च', 'हुरुर' शब्दहरूमा ७१.४३ प्रतिशत देखि ८०.०० प्रतिशत सम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । त्यस्तै सबभन्दा कम त्रुटि 'सुटुक' शब्दमा ४८.५७ प्रतिशतले गरेका छन् भने सबभन्दा बढी त्रुटि 'ह्वाल्ल' र 'मन्याकमुरुक' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको पाइयो ।

यसरी मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूको जिब्रो पूर्णतः मातृभाषाको प्रभावमा चलने भइसकेको र नेपाली अनुकरणात्मक शब्दहरूको उच्चारण गर्दा जिब्राले सक्रियरूपमा सहयोग पुऱ्याउन नसक्नाले यस्ता औच्चार्य त्रुटिहरूको असर लेखाइमा पर्नु स्वभाविकै हो । जस्तै:-

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
सुटुकक	सुटुक
भुर्र	भुर
डिच्च	वीच्च
हुरुर	हुरुर
दर्दरी	दर्दरीय/दरदरी
मन्याकमुरुक	मरियाकमुरुक/म्याकमुक

२.११ अन्य संयुक्त शब्दहरू

शब्दको जुनसुकै भागमा संयुक्त अक्षर परेका केही शब्दहरूलाई श्रुतिलेखन गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूलाई यसरी प्रतिशत सहित तालिकीकरण गरिएको छ :-

अन्य संयुक्त शब्दहरू
तालिका नं. ११

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	इच्छा	२४	६८.५७	११	३१.४३	
२	ह्रस्व	११	३१.४३	२४	६८.५७	
३	दृश्य	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
४	विद्या	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
५	विद्युत्	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
६	विद्योत्तमा	२	५.७१	३३	९४.२९	
७	अव्यय	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
८	सौहार्दता	५	१४.२९	३०	८५.७१	
९	उद्यम	३	८.५७	३२	९१.४३	
१०	सरस्वती	१८	५१.४३	२७	४८.५७	
११	मानसिक	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१२	आह्वान	३	८.५७	३२	९१.४३	
१३	धन्यवाद	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१४	उज्यालो	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
१५	अङ्ग्रेजी	४	११.४३	३१	८८.५७	
१६	सङ्ग्राम	४	११.४३	३१	८८.५७	
१७	गुह्येश्वरी	०	००.००	३५	१००	

प्रस्तुत तालिकाको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू सबभन्दा अर्थात् पूर्णतः 'गुह्येश्वरी' शब्दमा १०० प्रतिशतले, 'विद्योत्तमा' शब्दमा ९४.२९ प्रतिशतले 'उद्यम' र 'आह्वान' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशतले त्रुटिगरेका छन् भने 'सौहार्दता', 'विद्या', 'विद्युत्', 'ह्रस्व', 'दृश्य' र 'मानसिक' जस्ता शब्दहरूमा ८५.७१

प्रतिशतदेखि ६५.७१ प्रतिशतसम्म विद्यार्थीहरूले श्रुतिलेखनमा त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै सबभन्दा कम त्रुटि 'इच्छा' शब्दमा ३१.४३ प्रतिशतले मात्रै गरेका छन् ।

यसरी मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले सही उच्चारणको अभावमा यस्ता शब्दहरूको त्रुटि लेखन समेतमा गरेको देखियो । जस्तै:-

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
ह्रस्व	हरस्व/रस्व
विद्युत्	विद्युत
अव्यय	अव्य
आह्वान	आवहान
मानसिक	मान्सिक
विद्योत्तमा	विद्योतमा
गुह्येश्वरी	गुहेसरी
सौहार्दता	सौहाद्रता आदि ।

२.१२ सारांश

पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा सतप्रतिशत मिलाउने कोही भएन् सबभन्दा बढी त्रुटि 'वीरेन्द्र शब्दमा' ९१.४३ प्रतिशले विद्यार्थीले गरे भने सबभन्दा कम त्रुटि 'तल' शब्दको लेखनमा २.८६ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो ।

- पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा सबभन्दा बढी अर्थात् १०० प्रतिशत त्रुटि 'द्वन्द्व' शब्दमा र सबभन्दा कम त्रुटि 'इच्छा' शब्दको लेखनमा ३७.१४ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेको पाइयो ।
- आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरूको लेखनमा 'स्कूल' शब्दमा सबभन्दा कम २५.७१ प्रतिशतले मात्रै त्रुटि गरे भने 'स्थूल' शब्दमा सबभन्दा बढी ८८.५७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखियो ।
- कुनै पनि भागमा 'ण' वर्ण प्रयोग हुने शब्दहरूको श्रुति लेखन गर्दा बढी गल्ती 'परीक्षण' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरे भने कम त्रुटि 'उपकरण' शब्दको लेखनमा १४.२९ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो ।
- 'ट' वर्गीय शब्दहरूको लेखनमा 'चूडा' शब्दमा ९४.२९ प्रतिशत अर्थात् सबभन्दा बढी विद्यार्थीले त्रुटि गरे भने सबभन्दा कम त्रुटि ११.४३ प्रतिशतले मात्रै 'कपडा' शब्दको त्रुटिलेखनमा गरेको पाइयो ।

- चन्द्रविन्दु र अनुस्वार प्रयुक्त शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखियो । यसमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'फिँजाउनु' शब्दमा ९७.१४ प्रतिशतले सबभन्दा कम 'दिउँसो' र 'आँसु' शब्दको लेखनमा ४५.७१ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो ।
- अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा सबभन्दा कमत्रुटि 'प्रमुख' शब्दमा १४.२९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्रै गरे भने सबभन्दा बढी त्रुटि 'प्रतीक' शब्दको लेखनमा ८५.७१ प्रतिशतले गरेको पाइयो ।
- 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'परीक्षा' र 'साक्षात्कार' शब्दको लेखनमा ८५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरे भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कक्षा' शब्द लेखनमा २२.८६ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो ।
- अनुकरणत्मक शब्दहरूको लेखनमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'ह्वाल्' 'मन्याकमुरुक' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरे भने सबभन्दा कम 'कपक्क' र 'सुटुक्क' शब्दमा ४८.५७ प्रतिशतले गरेको देखियो ।
- य/ए र ब/व प्रयोग भएका शब्दहरूको लेखनमा सबभन्दा बढी अर्थात् पूर्णतः त्रुटि 'यादृच्छक' शब्दको लेखनमा र सबभन्दा कमत्रुटि 'एउटा' शब्दको लेखनमा ५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो ।
- त्यसैगरी अन्य संयुक्त शब्दहरूको लेखन अन्तर्गत सबभन्दा बढी अर्थात् पूर्णतः त्रुटि 'गुह्येश्वरी' शब्दमा र सबभन्दा कमत्रुटि 'इच्छा' शब्दको लेखनमा ३१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेको देखियो ।

अध्याय तीन

शब्दोच्चारणबाट हुने त्रुटिहरूको अध्ययन

उच्चारण बोलाइको महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । उच्चारणको अशुद्धिले बोलाइ अस्पष्ट हुने अर्थको अनर्थ हुने, दुर्बल एवम् अप्रभावकारी हुने जस्ता सम्भावना प्रशस्त रहन्छन् । राम्रो विचार लिए पनि उच्चारणको कमजोरीले गर्दा वक्ताले स्रोतामा प्रभाव पार्न नसक्ने हुन्छ । शब्दको गलत उच्चारण अशोभनीय र हास्यास्पद बन्नजाने हुनाले मौखिक अभिव्यक्तिलाई उक्त कुराबाट बचाउन उच्चारणमा शुद्धता वाञ्छनीय छ । (अधिकारी-२०५७:६०)

सामान्यतया मानव उच्चारणबाट विचलित भई विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त गलत र अस्पष्ट उच्चारणलाई नै यहाँ त्रुटिपूर्ण उच्चारण मानिएको छ । ग्रामीण इलाकाका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत सम्भाव्य त्रुटिक्षेत्रलाई दृष्टिगत गरी मा.वि. तहका भाषा पाठ्यपुस्तक, शिक्षक, विद्यार्थी स्वयम्को सस्वरवाचन र आफ्नो अनुभवबाट केही शब्दहरूको चयन गरी नमुनाको रूपमा छानिएका प्रत्येक विद्यालयहरूबाट मा.वि. तहका १०/१० विद्यार्थीहरूमध्ये ५/५ वटा नमुना छात्र/छात्राहरूबाट उच्चारण गर्न लगाई उनीहरूले वर्ण र शब्दको तहमा गरेका त्रुटिहरूको पहिचान गरी औच्चार्य त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ ।

३.१ पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू

तल देखाइएका तालिकामा पदान्तमा 'अ' आउने शब्दहरू र ती शब्दहरूको उच्चारणमा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त हुने प्रतिक्रियालाई देखाइएको छ :-

पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू

तालिका नं. १

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	मोह	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
२	शिव	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
३	किन	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
४	तल	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
५	वैश्य	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
६	गरेर	२६	७४.२९	९	२५.७१	
७	वीरेन्द्र	२७	७७.१४	८	२२.८६	
८	आज	२९	८२.८६	६	१७.१४	
९	अन्त	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
१०	सुख	२२	६२.८६	१३	३७.१४	

यस तालिकाको अध्ययन गर्दा पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'शिव' शब्दमा ४८.५७ प्रतिशतले, त्यसपछि 'वैश्य' 'मोह', 'किन', शब्दहरूमा ४२.८६ प्रतिशतले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'आज' शब्दको उच्चारणमा, १७.१४ प्रतिशतले गरेको पाइयो ।

यसबाट के बुझियो भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू पदान्तको 'अ' लोप गर्ने, अर्थात् धेरै जसो शब्दको अन्तिम 'अ' उच्चारणमा आउने वर्णको खुट्टा काटेर उच्चारण गर्दछन् । कतिपय शब्दमा अन्य वर्णको थपोट पनि गरेको पाइयो । जस्तै :-

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
शिव	शिव्
वैश्य	वैश्य्/वैशिय
आज	आज्
अन्त	अन्त्
सत्य	सत्
वीरेन्द्र	वीरेन्द्रर

३.२ पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू

पदको अन्तमा संयुक्त व्यञ्जनको रूपमा आउने शब्दहरूको उच्चारणमा विद्यार्थीहरूबाट हुने त्रुटिहरूको विवरण यसप्रकार देखाइएको छ :-

पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू

तालिका नं. २

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	दीपेन्द्र	२४	६८.५७	११	३१.४३	
२	शुद्ध	२४	६८.५७	११	३१.४३	
३	भक्त	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
४	द्वन्द्व	३	८.५७	३२	९१.४३	
५	दिक्क	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
६	भवाट्ट	१५	४२.८६	२०	५७.१४	

७	खाद्य	८	२२.८६	२७	७७.१४	
८	इच्छा	२४	६८.५७	११	३१.४३	
९	लक्ष्मी	२४	६८.५७	११	३१.४३	
१०	चित्त	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
११	उक्त	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
१२	सन्तुष्ट	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
१३	तृप्त	१७	४८.५७	१८	५१.४३	

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययन गर्दा अन्त्यमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको उचरणमा 'द्वन्द्व' शब्दमा सबभन्दा बढी अर्थात् ९१.४३ प्रतिशतले त्रुटिगरेको देखिन्छ । त्यसैगरी सबभन्दा कम त्रुटि 'उक्त' र 'चित्त' शब्दमा २८.५७ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखिन्छ । यसरी विद्यार्थीहरूले अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा ३१.४३ प्रतिशत देखि ५१.४३ प्रतिशतसम्म त्रुटि गरेको देखियो ।

पदान्तमा संयुक्त भएका शब्दहरूको उच्चारण गर्दा कतिपय विद्यार्थीहरूले संयुक्त व्यञ्जनको ठाउँमा सिङ्गो वर्ण त कतिपयले संयुक्त वर्णलाई नै लोप गरेर उच्चारण गरेको भेटियो । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटिपूर्ण
द्वन्द्व	द्वन्द
दिक्क	दिक
भ्वाट्ट	भ्वाट्/भोवाट्
खाद्य	खाध/खाद
तृप्त	तृप्त्/तृपत
दीपेन्द्र	दीपेन्द्र आदि ।

३.३ आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू

शब्दको सुरुमै आधा 'स' आउने शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट आएका परिणामलाई तलको तालिकाले स्पष्ट पार्दछ :-

आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू

तालिका नं. ३

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	स्थायी	५	१४.२९	३०	८५.७१	
२	स्पष्ट	७	२०.००	२८	८०.००	
३	स्कूल	१४	४०.००	२१	६०.००	
४	स्मरण	९	२५.७१	२६	७४.२९	
५	स्तर	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
६	स्नातक	२१	६०.००	१४	४०.००	
७	स्थिति	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
८	स्वास्थ्य	२६	७४.२९	९	२५.७१	
९	स्थानीय	१४	४०.००	२१	६०.००	
१०	स्थूल	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
११	स्तब्ध	९	२५.७१	२६	७४.२९	
१२	स्वच्छ	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
१३	स्वाभिमानी	२५	७१.४३	१०	२७.५७	
१४	स्वाद	२६	७४.२९	९	२५.७१	

माथिको तालिकाको अध्ययन गर्दा आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दको उच्चारण सबभन्दा बढी त्रुटि 'स्थायी' शब्दमा ८५.७१ प्रतिशतले गरेका छन् भने त्यसपछिको 'स्पष्ट' शब्दको उच्चारणमा ८०.०० प्रतिशतले त्रुटिगरेका छन् भने 'स्मरण' र 'स्तब्ध' शब्दमा ७४.२९ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । त्यसैगरी सबभन्दा कम त्रुटि 'स्वास्थ्य' र 'स्वाद' शब्दमा २५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो । अन्य शब्दहरूमा सरदर २७.५७ प्रतिशत देखि ६०.०० प्रतिशतसम्मकाले त्रुटि गरेका छन् ।

मैथिलीमातृभाषी विद्यार्थीहरूले आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दको उच्चारण गर्दा कतिपयले आधा 'स' अगाडि 'अ' 'इ' र 'ए' वर्णको प्रयोग गरी उच्चारणमा त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो ।

जस्तै-

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
स्थूल	एस्थुल/अस्थुल
स्थायी	इस्थायी/अस्थायी/एस्थायी
स्मरण	एस्मरण/अस्मरण
स्थानीय	एस्थानीय/अस्थानीय
स्तब्ध	अस्तब्ध/इस्तब्ध/एस्तब्ध
स्कूल	इस्कूल/एस्कूल आदि ।

३.४ 'ण' वर्ण प्रयोग हुने शब्दहरू

शब्दको जुनसुकै ठाउँमा 'ण' वर्ण पर्न सक्ने शब्दहरूको उच्चारणमा भएका सही र त्रुटिपूर्ण शब्दहरूको सङ्ख्या र प्रतिशत समेत तलको तालिकामा देखाइएको छ :-

'ण' वर्ण प्रयोग हुने शब्दहरू

तालिका नं. ४

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	शरण	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
२	आदरणीय	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
३	पूर्णिमा	३०	८५.७१	५	१४.२९	
४	पोषण	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
५	कारण	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
६	कण	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
७	प्रणेतता	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
८	प्रक्षेपण	११	३१.४३	२४	६८.५७	
९	परीक्षण	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
१०	निर्णायक	२३	६५.७१	१२	३४.२९	

११	धारणा	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
१२	उपकरण	२१	६०.००	१४	४०.००	
१३	ग्रामीण	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१४	तोरण	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१५	नियन्त्रण	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
१६	आकर्षण	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
१७	ऋण	२४	६८.५७	११	३१.४३	
१८	विशेषण	१८	५१.४३	१७	४८.५७	

यस तालिकामा देखाइएका 'ण' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरूको उच्चारण नमुना विद्यार्थीहरूबाट गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'नियन्त्रण' शब्दमा ७१.४३ प्रतिशतले गरेको देखिन्छ भने सबभन्दा कम त्रुटि 'पूर्णमा' शब्दको उच्चारणमा १४.२९ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी अन्य शब्दहरूमा ३१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखियो ।

यसरी धेरैजसो मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णको उच्चारणलाई 'न' को उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइयो । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
ग्रामीण	ग्रामीन/गारामीन
आदरणीय	आदरनीय/आदनीय/आदनीये
कारण	कारन
परीक्षण	परीक्षण/परिछन
उपकरण	उपकरन
तोरण	तोरन आदि ।

३.५ 'ट' वर्गीय शब्दहरू

'ट' वर्गीय शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट आएका प्रतिक्रियालाई निम्नलिखित तालिका माफत देखाइएको छ :-

‘ट’ वर्गीय शब्दहरू
तालिका नं. ५

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	कपडा	३३	९४.२९	२	५.७१	
२	सडक	३२	९१.४३	३	८.५७	
३	भिड	३२	९१.४३	३	८.५७	
४	दुइटा	३२	९१.४३	३	८.५७	
५	टाढा	३२	९१.४३	३	८.५७	
६	बेजोड	२८	८०.००	७	२०.००	
७	चूडा	२३	६५.७१	१२	३४.२९	

प्रस्तुत तालिकामा ‘ट’ वर्गका वर्णहरू शब्दका विभिन्न भागमा आएका छन् । यसमा विद्यार्थीहरूले गरेको उच्चारण पक्षलाई अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि ‘चूडा’ शब्दमा ३४.२९ प्रतिशतले गरेका छन् भने सबभन्दा कमत्रुटि ‘कपडा’ शब्दको उच्चारणमा ५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेका छन् । अन्य शब्दहरूमा ८.५७ प्रतिशतदेखि २०.०० प्रतिशतसम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

यसरी के देखिन्छ भने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अरु वर्गका शब्दहरू भन्ने ‘ट’ वर्गको उच्चारणमा गल्ती गरेको पाइएन तै पनि खास खास शब्दहरूमा अल्प सङ्ख्यक विद्यार्थीहरूबाट त्रुटिभएको देखियो । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
कपडा	कपरा
बेजोड	बेजोर
चूडा	चुरा आदि

३.६ चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू

चन्द्र विन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरूको उच्चारणबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूलाई निम्न तालिकाको माध्यमले प्रस्तुत गरिएको छ :

चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू
तालिका नं. ६

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	दिउँसो	२१	६०.००	१४	४०.००	
२	औँसी	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
३	भुइँ	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
४	जाऊँ	८	२२.८६	२७	७७.१४	
५	गाँ	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
६	सधैं	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
७	हाँसिलो	२६	७४.२९	९	२५.७१	
८	बिचारुँ	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
९	फिँजाउनु	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
१०	भेटौँला	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
११	हिँडनु	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
१२	पिँजडा	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
१३	साँभ	२८	८०.००	७	२०.००	
१४	बाँकी	२७	७७.१४	८	२२.८६	
१५	साँढे	२४	६८.५७	११	३१.४३	
१६	आँसु	२३	६५.७१	१२	३४.२९	
१७	खान्छौँ	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
१८	तपाईँ	९	२५.७१	२६	७४.२९	
१९	पाठ्यांश	८	२२.८६	२७	७७.१४	
२०	सारांश	१०	२८.५७	२५	७१.४३	

उपर्युक्त तालिकामा नमुनाका लागि लिइएका शब्दहरूको उच्चारण विद्यार्थीहरूबाट गराई अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि 'जाऊँ' र 'पाठ्यांश' शब्दमा ७७.१४ प्रतिशतले, त्यसपछि 'तपाईँ', 'सारांश' शब्दमा क्रमशः ७४.२९ र ७१.४३ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो । सबभन्दा कम त्रुटि 'साँभ' शब्दको उच्चारणमा २०.०० प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो । त्यसैगरी अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा २२.८६ प्रतिशतदेखि ६२.८६ प्रतिशतसम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

खासगरी मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू चन्द्रविन्दु र अनुस्वारको प्रयोगमा कन्जुस्याईं गर्छन् किनकि उनीहरू प्राय नाके ध्वनिको प्रयोग गर्दैनन् । अल्पमात्रामा कहीं कतै अनुनासिक प्रयोग नहुने ठाउँमा मातृभाषाको उच्चारणको प्रभावले अनुनासिक गर्ने प्रयोग देखिन्छ । त्यसकारण लेखन र उच्चारण समेतमा अत्याधिक मात्रामा यस्ता शब्दहरूमा गल्ती हुने गरेको देखिन्छन् । जस्तै:-

सही उच्चारणहरू	गलत उच्चारणहरू
दिउँसो	दिउसो
जाऊँ	जाऊ/जाउ
खान्छौं	खान्छौ
सधैं	सधै
विचारुँ	विचारु
भेटौँला	भेटौला
पिँजडा	पिजडा/पिजरा
अचार	अँचार
सास	साँस/स्वाँस

३.७ अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू

अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाको फल यस तालिकामा उल्लेख गरिएको छन् -

अधिल्ला वर्णमान संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरू

तालिका नं. ७

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	प्रगति	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
२	क्रमश	१४	४०.००	२१	६०.००	
३	भ्रमण	१४	४०.००	२१	६०.००	
४	प्रमुख	१४	४०.००	२१	६०.००	
५	प्रभु	२२	६२.८६	१३	३७.१४	

६	प्रेरणा	२५	४२.८६	२०	५७.१४	
७	प्रणेता	११	३१.४३	२४	६८.५७	
८	प्रतीक	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
९	प्रतिरूप	१८	५१.४३	१७	४८.५७	
१०	प्रज्ञा	२१	६०.००	१४	४०.००	
११	प्रार्थना	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१२	प्रधानाध्यापक	२१	६०.००	१४	४०.००	
१३	त्रि-चन्द्र	२१	६०.००	१४	४०.००	
१४	भ्रम	१९	५४.२९	१६	४५.७१	
१५	प्रचार	२१	६०.००	१४	४०.००	
१६	श्राप	१८	५१.४३	१७	४८.५७	

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययन गर्दा अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' आउने शब्दहरूको उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'प्रणेता' शब्दमा ६८.५७ प्रतिशतले गरेको देखिन्छ । त्यस्तै अरू शब्दहरूको उच्चारणमा ४०.०० प्रतिशतदेखि ६०.०० प्रतिशत सम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

खासगरी मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयोग हुने शब्दहरूको उच्चारण गर्दा आधाको ठाउँमा सिङ्गो र त्यो पनि अधिल्लो वर्णको पछाडि आएर गरेको पाइन्छ । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
प्रमुख	परमुख
प्रगति	परगति
प्रतीक	परतीक
श्राप	सराप
प्रजा	पर्जा
भ्रम	भर्म आदि

३.८ 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू

'क्ष' वर्णको प्रयोग भएका शब्दहरू विद्यार्थीहरूबाट उच्चारण गराउँदा उनीहरूबाट भएको सही र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको सङ्ख्या र प्रतिशत समेतलाई तालिकामा देखाइएको छ :-

'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरू
तालिका नं. ८

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	क्षमा	१४	४०.००	२१	६०.००	
२	प्रतीक्षा	१४	४०.००	२१	६०.००	
३	क्षण	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
४	शिक्षा	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
५	विपक्ष	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
६	परीक्षा	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
७	सुरक्षा	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
८	भिक्षु	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
९	वृक्ष	१४	४०.००	२१	६०.००	
१०	क्षेत्र	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
११	संरक्षण	८	२२.८६	२७	७७.१४	
१२	अध्यक्ष	२५	७१.४३	१०	२८.५७	
१३	वक्षस्थल	१७	४८.५७	१८	५१.४३	
१४	साक्षात्कार	११	३१.४३	२४	६८.५७	
१५	प्रक्षेपण	८	२२.८६	२७	७७.१४	
१६	कक्षा	३३	९४.२९	२	५.७१	
१७	लक्ष्मी	३३	९४.२९	२	५.७१	

'क्ष' वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियालाई अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि 'संरक्षण' र 'प्रक्षेपण' शब्दको उच्चारणमा ७७.१४ प्रतिशतले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कक्षा' र 'लक्ष्मी' शब्दको उच्चारणमा ५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो । त्यसैगरी अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा २८.५७ प्रतिशत देखि ७१.४३ प्रतिशत सम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको देखियो ।

खासगरी मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू कतै 'क्ष' वर्णलाई 'च' वर्गीय 'छ' को रूपमा त कतै 'क' वर्णसँग जोडेर उच्चारण गर्ने हुनाले लेखाइ समेतमा यसको असर पर्न गई त्रुटि हुन्छ । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
क्षण	छन/छण
क्षमा	छमा
कक्षा	कक्षा
सुरक्षा	सुरक्षा/सुरछा
वृक्ष	वृक्ष/वृछ
साक्षत्कार	साछात्कार/साक्षात्कार
लक्ष्मी	लक्ष्मी
परीक्षा	परीच्छा/परीक्षा

३.९ य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू

य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियालाई तलको तालिकाले स्पष्ट पार्दछ :

य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू

तालिका नं. ९

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	यादव	३०	८५.७१	५	१४.२९	
२	यादृच्छिक	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
३	यमुना	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
४	एउटा	२८	८०.००	७	२०.००	
५	ऐश्वर्य	११	३१.४३	२४	६८.५७	
६	ऐतिहासिक	९	२५.७१	२६	७४.२९	
७	वाक्	९	२५.७१	२५	७४.२९	
८	वनस्पति	३०	८५.७१	५	१४.२९	

प्रस्तुत तालिकाको अध्ययन गर्दा य/ए र ब/व को प्रयोग भएका शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'ऐतिहासिक' र 'वाक्' शब्दमा ७४.२९ प्रतिशत

विद्यार्थीले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'यादव' र 'वनस्पति' शब्दको उच्चारणमा १४.२९ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो । त्यसैगरी अन्य शब्दहरूमा २०.०० प्रतिशतदेखि ७१.४३ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइयो ।

यसबाट के बुझिन्छ भने धेरै जसो मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'य' वर्णको उच्चारण 'अ', 'ज', 'ए' वर्णको उच्चारण 'यौ', 'ऐ' वर्णको उच्चारण 'ए' उँ र 'व' को उच्चारण 'ब' त्यस्तै 'ब'को उच्चारण 'व' गर्ने हुनाले यस्ता औच्चार्य त्रुटिहरू बेहोर्नु परेको देखियो । जस्तै:

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
यादव	आदव/आदव/यादव
यमुना	अमुना/जमुना
एउटा	यौटा/औटा/अउटा
ऐश्वर्य	ऐश्वर्य/ऐश्वर्य/एश्वर्य
वाक्	बाक्/वाक्य
वनस्पति	बनस्पति
ऐतिहासिक	एतिहासिक

३.१० अनुकरणात्मक शब्दहरू

नमुनाकालागि लिइएका केही अनुकरणात्मक शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा विद्यार्थीहरूबाट आएका परिणाम यस प्रकार देखिएका छन्:-

केही अनुकरणात्मक शब्दहरू

तालिका नं. १०

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	कपक्क	२४	६८.५७	११	३१.४३	
२	गमक्क	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
३	सुटुक्क	२०	५७.१४	१५	४२.८६	
४	सरस्वती	८	२२.८६	२७	७७.१४	
५	भुर्र	१४	४०.००	२१	६०.००	

६	डिच्च	१०	२८.५७	२५	७१.४३	
७	हुरुर	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
८	ह्वाल्ल	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
९	दर्दरी	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
१०	मन्याकमुरुक	१८	५१.४३	१७	४८.५७	

उक्त तालिकाको अध्ययन गर्दा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अनुकरणात्मक शब्दहरूको उच्चारणमा धेरै जसोले गल्ती गरेका छन् । यसमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'सरसरती' शब्दको उच्चारणमा ७७.१४ प्रतिशतले गरेका देखिन्छ, भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कपक्क' शब्दमा ३१.४३ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो । त्यसैगरी अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा ३७.१४ प्रतिशतदेखि ७१.४३ प्रतिशतसम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

यसको कारण प्रायजसो मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई अनुकरणात्मक शब्दहरूको उच्चारण गर्न कठिन हुने, जिब्राले सक्रिय रूपमा सहयोग नगर्ने हुनाले उच्चारणमा त्रुटि हुने र त्यसको असर लेखन समेतमा पर्ने हुन्छ । जस्तै :-

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
सुटुकक	सुटुक
भुर	भुर
ह्वाल्ल	हबाल/होआल
दर्दरी	दरदरी
मन्याकमुरुक	मरियाकमुरुक आदि ।

३.११ अन्य संयुक्त शब्दहरू

विद्यार्थीहरूले केही संयुक्त शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा आएका प्रतिक्रियालाई यसरी तालिकाको माध्यमले देखाइएको छ:-

अन्य संयुक्त शब्दहरू
तालिका नं. ११

क्र.सं	शब्दहरू	सही		गलत		कैफियत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१	इच्छा	२९	८२.८६	६	१७.१४	
२	ह्रस्व	१२	३४.२९	२३	६५.७१	
३	दृश्य	१३	३७.१४	२२	६२.८६	
४	विद्या	५	१४.२९	३०	८५.७१	
५	विद्युत	४	११.४३	३१	८८.५७	
६	विद्योत्तमा	३	८.५७	३२	९१.४३	
७	अव्यय	७	२०.००	२८	८०.००	
८	सौहार्दता	६	१७.१४	२९	८२.८६	
९	उद्यम	१५	४२.८६	२०	५७.१४	
१०	सरस्वती	६	१७.१४	२९	८२.८६	
११	मानसिक	७	२०.००	२८	८०.००	
१२	आह्वान	१६	४५.७१	१९	५४.२९	
१३	धन्यवाद	३१	८८.५७	४	११.४३	
१४	उज्यालो	२८	८०.००	७	२०.००	
१५	अङ्ग्रेजी	२९	८२.८६	६	१७.१४	
१६	सङ्ग्राम	२२	६२.८६	१३	३७.१४	
१७	गुह्येश्वरी	१८	५१.४३	१७	४८.५७	

जुनसुकै स्थानमा संयुक्त व्यञ्जन मिलेर बनेका केही शब्दहरूको उच्चारणबाट त्रुटि र सहीको अध्ययन गर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि 'विद्योत्तमा' शब्दको उच्चारणमा ९१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीले गरेका छन् भने 'विद्युत' र 'विद्या' शब्दको उच्चारणमा क्रमशः ८८.५७ प्रतिशत र ८५.७१ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । सबभन्दा कम त्रुटि 'अङ्ग्रेजी' र 'इच्छा' शब्दको उच्चारणमा १७.१४ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखिन्छ ।

त्यसैगरी अन्य शब्दहरूको उच्चारणमा २०.०० देखि ८२.८५ प्रतिशतसम्म विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो ।

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले खासगरी संयुक्त शब्दको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेका छन् । यसको कारण उनीहरूको मातृभाषाको प्रभाव साथै अभ्यासको कमी, शिक्षकको अदक्षता र लापरवाही पनि हो । केही त्रुटियुक्त शब्दहरू यसप्रकारका छन्ः

त्रुटिरहित	त्रुटियुक्त
ह्रस्व	हरस्व/रस्व
विद्या	विधा
विद्युत्	विधुत
सौहार्दता	सौहाद्रता
गुह्येश्वरी	गुहेसरी
विद्योत्तमा	विधोतमा
मानसिक	मान्सिक
आह्वान	आवहान/आहवान आदि

३.१२ सारांश

- त्रुटिको मात्रा कम भएका पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूमा ८२.८६% विद्यार्थीहरूले 'आज' शब्दको उच्चारणमा र ४८.५७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'शिव' शब्दको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइयो ।
- पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'द्वन्द्व' शब्दमा ९१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'उक्त' शब्दमा २८.५७ प्रतिशतले गरेको पाइयो ।
- आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरूमा ८५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'स्थायी' शब्दको उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि गरे भने 'स्वाद' र 'स्वास्थ्य' शब्दमा सबभन्दा कम त्रुटि २५.७१ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्रै गरेको देखियो ।
- 'ण' वर्णको उच्चारणमा बढी विद्यार्थीले त्रुटि गरे । सबभन्दा बढी 'नियन्त्रण' शब्दको उच्चारणमा ७१.४३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरे भने सबभन्दा कम 'पूर्णिमा' शब्दको उच्चारणमा १४.२९ प्रतिशतले मात्रै गरेको पाइयो ।

- 'ट' वर्गीय शब्दहरूको उच्चारण गर्दा सबभन्दा बढी 'चूडा' शब्दमा ३४.२९ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरे भने सबभन्दा कम 'कपडा' शब्दको उच्चारणमा ५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो ।
- 'चन्द्रविन्दु' र 'अनुस्वार' लागेका शब्दहरूमा अधिकांश विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरे । सबभन्दा बढी त्रुटि 'पाठयांश' र 'जाऊँ' शब्दको उच्चारणमा ७७.१४ प्रतिशत विद्यार्थीले गरे भने सबभन्दा कम 'साँभ' शब्दको उच्चारणमा २०.०० प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो ।
- त्यसैगरी अघिल्ला वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरूमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'प्रणेता' शब्दमा ६८.५७ प्रतिशत विद्यार्थीले गरे भने सबभन्दा कम त्रुटि 'प्रभु' शब्दमा ३७.१४ प्रतिशतले गरे । यसमा बाँकी शब्दहरूमा प्रायः त्रुटिको सङ्ख्या अधिक नै देखियो ।
- 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त भएका शब्दहरूको उच्चारण गराउँदा सबभन्दा बढी 'संरक्षण' र 'प्रक्षेपण' शब्दमा ७७.१४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरे भने कम त्रुटि 'कक्षा' र 'लक्ष्मी' शब्दमा ५.७१ प्रतिशतले मात्रै गरे ।
- अनुकरणात्मक शब्दहरूको उच्चारणमा 'सरसरती' शब्दको उच्चारणमा बढीले अर्थात् ७७.१४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरे भने कम त्रुटि 'कपक्क' शब्दमा ३१.४२ प्रतिशतले गरेको देखियो ।
- य/ए र व/व को उच्चारणतिर सबभन्दा बढी त्रुटि 'ऐतिहासिक' र 'वाक्' शब्दमा ७४.२९ प्रतिशतले गरे भने कम त्रुटि 'यादव' र 'वनस्पति' शब्दमा १४.२८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्रै गरेको पाइयो ।
- अन्य संयुक्त शब्दहरूतिर दृष्टि दिँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'विद्योत्तमा' शब्दको उच्चारणमा ८८.५७ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरे भने सबभन्दाकम त्रुटि 'इच्छा' र 'अङ्ग्रेजी' शब्दको उच्चारणमा १७.१४ प्रतिशतले मात्रै गरेको देखियो ।

अध्याय चार

श्रुतिलेखन र उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण ४.१ परिचय

कुनै पनि कार्यमा गल्तीबिना नै पूर्णताको आशा गरे सफल हुन कठिन नै हुन्छ । भन् भाषा सिक्दा त जो सुकैले पनि गल्ती गर्दै आएका हुन्छन् । बरु गल्तीको मात्रा र प्रकृति फरक हुन सक्छ तर त्रुटिरहित हुने कुराको कल्पना पनि गर्न सकिन्न ।

त्रुटि विश्लेषणको अवधारणा सन् १९७० को दशकपछि मात्रै भाषा शिक्षणको क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण विषयको रूपमा देखा परेको हो । कुनै पनि सीप त्रुटि नगरी सिक्न कठिन नै हुन्छ । व्यवहारवादीहरूले सिकाइमा त्रुटि हुनुलाई सहज र स्वाभाविक एवम् अनिवार्य प्रक्रिया मानेका छन् । त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । यो मूलतः दोस्रो वा अन्यभाषा शिक्षण सिकाइका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण वा पद्धति हो । यस सन्दर्भमा व्यक्त भएका केही भाषा वैज्ञानिक विचारहरू यस प्रकार छन्ः।

- लडम्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्सका अनुसार त्रुटि विश्लेषण दोस्रो तथा विदेशी भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषण हो ।
- एस.पिट. कर्डर काअनुसार भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गर्ने गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ भन्ने कुराको अनुमान गर्न सकिन्छ । यसबाट अझ उसले के-के कुरा सिक्न बाँकी छ, सो कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ ।

माथि उल्लेख गरिएका परिभाषाका आधारमा हामी भन्न सक्छौं-भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के-कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कति कारणबाट गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्दछ, त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ ।

४.२ त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू

त्रुटिका विभिन्न सम्भाव्य क्षेत्रहरू हुन सक्छन् । ती मध्ये केही प्रमुख सम्भाव्य क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन् :

क) उच्चारणगत त्रुटि	ख) वर्णविन्यासगत त्रुटि
ग) रूपरचनागत त्रुटि	घ) शब्दप्रयोगगत त्रुटि
ङ) वाक्यगत त्रुटि	च) शब्दरचनागत त्रुटि

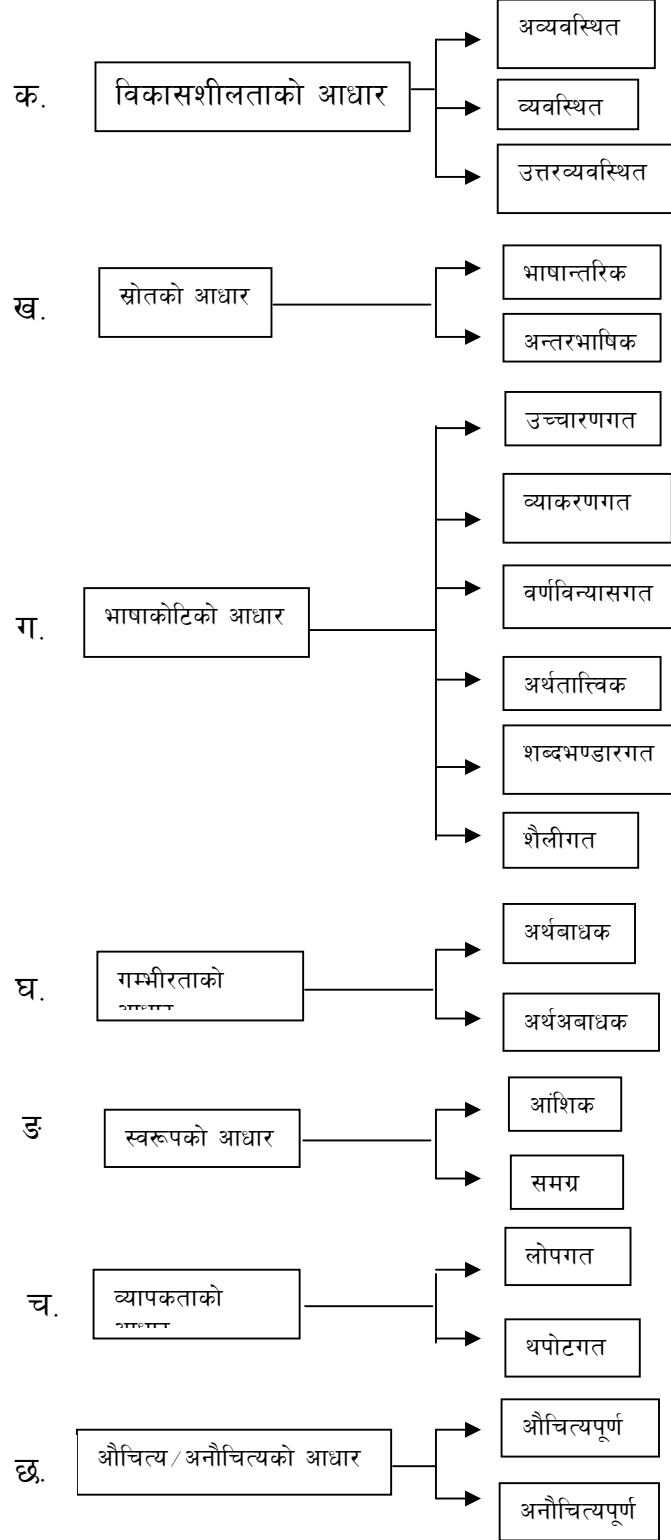
(ढुंगेल र दाहाल २०५८: १९२)

माथि उल्लेख गरिएका त्रुटिका सम्भाव्यक्षेत्रहरू मध्ये प्रस्तुत शोधपत्रमा उच्चारणगत र वर्णविन्यासगत त्रुटिको सान्दर्भिकता रहेको छ । मोटामोटी रूपमा यी दुई क्षेत्रहरू त्रुटिको वर्गीकरण भित्र परेकाले यसको चर्चा यहाँ आवश्यक ठानिएन ।

४.३ त्रुटिको वर्गीकरण

कुनैपनि भाषा सिकाइका क्रममा साथै स्रोत भाषाबाट लक्ष्य भाषा सिक्दा आइपर्ने कठिनाइ, बाधा व्यवधान तथा त्रुटिलाई त्यसको प्रकृति हेरी निम्न आधारमा छुट्याउन सकिन्छः

वर्गीकरण तालिका

(हुंगेल र दाहाल-२०५८:१९३)

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा उच्चारण गर्दाको त्रुटिलाई पनि समग्र रूपमा यिनै आधारहरूमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ, तापनि यस अध्ययनले सबैजसो त्रुटिको क्षेत्र तथा वर्गीकरणलाई समेट्न सक्दैन । तसर्थ मिल्ने आधारमा आवश्यक कुराहरूको आंशिक चर्चा मात्रै गरिएको छ ।

४.४ त्रुटिविश्लेषणको प्रक्रिया

कुनैपनि भाषा सिक्दा त्रुटि हुनु स्वाभाविक प्रक्रिया हो । त्रुटिनभई कुनैपनि कार्यमा दक्षता प्राप्त गर्न सकिँदैन । तसर्थ सिकाइ र त्रुटि एकै सिक्काका दुई पाटा हुन् । तैपनि गल्ती वा त्रुटि सधैं गरिरहने त पक्कै होइन, बरु यसलाई सुधारणै प्रक्रियातिर लाग्नु आवश्यक हुन्छ । तसर्थ यहाँ त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणको समग्र प्रक्रियामा निम्न लिखित चरणहरू संलग्न हुन्छन्ः

क) पहिचान ख) वर्गीकरण

ग) वर्णन-व्याख्या घ) निराकरण

(अधिकारी, २०६२ : १४)

४.५ वर्गीकरण र विश्लेषण

नेपालमा बोलिने प्रमुख चार भाषा परिवारका भाषाहरूमध्ये मैथिलीभाषा सर्वसमृद्ध भारोपेली परिवार अन्तर्गत पर्दछ । वक्ताका हिसावले नेपालमा नेपाली भाषा पछिको दोस्रो स्थानमा अवस्थित रहेको भाषा मैथिली हो । यसको आफ्नै लिपि (तिर्हुता मिथिलाक्षर) भए पनि यसको लेखनमा प्राचीन समयदेखिनै देवनागरी लिपिको प्रयोग हुदै आएको देखिन्छ । यसरी समपारिवारिक भाषापरिवारका भए पनि मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा निकै बाधा व्यवधान सित सामना गरी सिकार हुनुपर्ने हुन्छ ।

तसर्थ मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले श्रुतिलेखन र उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको व्याख्या विश्लेषण र वर्गीकरण माथि उल्लेख भएअनुरूप यस प्रकार गरिएको छ :

१. अन्त्यमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखन गर्दा धेरैजसो मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेको पाइयो । त्रुटि भएका शब्दहरूलाई विश्लेषण गर्दा शब्दको अन्त्यमा 'अ' उच्चारण भए पनि शब्दमा वर्णको थपोटसम्बन्धी त्रुटि भएको देखियो । यी त्रुटिहरू अर्थघातक प्रकृतिका हुन् ।

उच्चारणगत आधारमा हेर्दा विद्यार्थीहरूले शब्दको अन्त्यमा 'अ' उच्चारण हुनुपर्नेमा अजन्त वर्णलाई हलन्त उच्चारण गरेको देखियो । यी त्रुटिहरू अनियमित प्रकृतिका र स्रोतभाषाको प्रभावबाट भएका देखिन्छन् । यस्ता त्रुटिहरू अर्थघातक र उच्चारणका दृष्टिले गम्भीर प्रकारका देखिन्छन् ।

२. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको लेखन गर्दा धेरै जसोले आधाको ठाउँमा सिङ्गो वर्ण लेखेका छन् भने कतिपयले लोप गरेका हुन् । यस्ता त्रुटिहरू अनियमित र भाषिक प्रयोगको चिप्ल्याइका कारण भएका हुन् । कतै वर्णको थपोट र लोप गरी गरिएका आंशिक त्रुटि अर्थमा घात पुऱ्याउने र नपुऱ्याउने दुवै खालको त्रुटि भएको पाइयो ।

उच्चारणमा वर्णको लोप गरेर गरिएका त्रुटिहरू अनियमित त्रुटि हुन् । सम्प्रेषणबाधक हुँदा यस्ता त्रुटिहरू गम्भीर प्रकृतिको मानिन्छन् ।

३. आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरूको लेखनमा मैथिलभाषी विद्यार्थीहरूले आधा 'स' को अगाडि 'इ', 'ए', 'ऐ' वर्ण लेखेर त्रुटि गरेका छन् । यस्ता त्रुटिहरू भाषिक पृष्ठभूमि अर्थात् स्रोत भाषाको प्रभावले भएका हुन् । नियमित प्रकृतिका यस्ता त्रुटिहरू अर्थ अघातक भएपनि लिखित रूपमा गम्भीर प्रकृतिका नै देखिन्छन् । व्यापकताको आधारमा यस्ता त्रुटिहरू आंशिक हुन् ।

उच्चारणबाट प्राप्त प्रतिक्रियाहरूको विश्लेषण गर्दा आधा 'स' को अगाडि 'अ', 'इ', 'ए' वर्ण थपी उच्चारण गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू अन्तरभाषिक हुन् । यी त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूले भाषिक प्रयोगमा सचेतता अपनाउँदै अपनाउदै पनि हुन गएका हुन् । यी त्रुटिहरू अर्थबाधक नभएका कारण त्यति गम्भीर मानिंदैनन् । यस्ता त्रुटिहरूलाई व्यापकताको हिसावले हेर्दा आंशिक प्रकृतिका देखिन्छन् ।

४. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरूको लेखन गर्दा उच्चारणबाट प्रभावित भई 'ण' को साटो 'न' लेखी त्रुटि गर्ने हुनाले यसलाई गलत सामान्यीकरणबाट भएको आंशिक, अर्थघातक र अव्यवस्थित प्रवृत्तिको त्रुटि भनिन्छ ।

उच्चारणको हिसावमा 'ण' को ठाउँमा 'न' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको कारण यी त्रुटि गम्भीर अर्थघातक र आंशिक प्रकृतिका देखिन्छन् । यसका साथै कुनै कुनै शब्दमा भएका थपोटसम्बन्धी त्रुटि मातृभाषिक प्रभावको कारणबाट हुन गएका मानिन्छन् ।

५. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ट' वर्गीय शब्दहरूको श्रुतिलेखन गर्दा 'ढ' को ठाउँमा 'ड' त्यस्तै 'ड' वर्णको ठाउँमा 'र' वर्ण लेखेर त्रुटि गरेको पाइयो । यी त्रुटिहरू विकासशीलताका आधारमा अनियमित प्रकृतिका हुन् । अर्थमा खासै असर नपारे पनि यस्ता त्रुटिप्रति सचेत नभएमा गम्भीर स्थितिको सिर्जना हुन सक्छ ।

उच्चारणमा 'ढ' वर्णलाई 'ड' र 'ड' वर्णलाई 'र' वर्णको हिसावले त्रुटि गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू असावधानीका कारणबाट भएकोमा यसलाई अनियमित

त्रुटिमा राख्न सकिन्छ । लिखितरूपमा यस्ता त्रुटिहरूले गम्भीर स्थितिको सिर्जना गरेपनि मौखिक रूपमा अर्थघातक नभएकाले त्यति गम्भीर मानिदैनन् ।

६. चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरूको लेखनमा धेरै जसो मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लोप गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यी त्रुटिहरू असावधानीका कारण भएकाले यस्ता त्रुटि अनियमित र आंशिक प्रकृतिका त्रुटि मानिन्छन् । सचेतता अपनाउँदा यस्ता त्रुटिबाट मुक्ति पाउन सकिन्छ ।

खासगरी उनीहरूले उच्चारणमा नाकेस्वर लोप गरेका कारण यस्तो त्रुटि हुन गएको हो । यी त्रुटिहरू अनियमित प्रकारका छन् । असावधानीको कारणबाट भएका यस्ता त्रुटिहरू भाषिक सम्प्रेषणका क्रममा त्यति अर्थघातक बन्दैनन् । तसर्थ यस्तो त्रुटिबाट गम्भीरताको स्थिति पनि सिर्जना हुन सक्ने सम्भावना कमै हुन्छ ।

७. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अघिल्लो वर्णमा संयुक्तरूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरूको लेखन गर्दा धेरै जसोले आधा वर्णको ठाउँमा सिङ्गो र कतिपयले उल्टोपाल्टोगरी लेखेर त्रुटि गरेको पाइयो । विकासशीलताका आधारमा यस्ता त्रुटिहरू अनियमित हुन् । अर्थघातक र अघातक रूपमा रहेका यी वर्णका शब्दहरूमा गरिएका त्रुटिहरूको स्वरूपमा वर्ण थपोट गरेको पाइयो । व्यापकताका दृष्टिले यी त्रुटिहरू आंशिक र समग्र दुवै हुन् ।

उच्चारणका क्रममा मैथिलीभाषीहरूले आधाको ठाउँमा सिङ्गो 'र' वर्ण प्रयोग गरी उच्चारण गर्ने र कहीं उल्टापल्टो गरी त्रुटि गरेका छन् । यस्ता त्रुटिहरू उच्चारणगत असावधानीबाट भएका हुन् । विकाशीलताका दृष्टिले यी त्रुटिहरू अनियमित प्रकृतिका हुन् । अर्थमा घात पुऱ्याउने र नपुऱ्याउने दुवै यस्ता त्रुटिहरू व्यापकताका आधारमा आंशिक प्रकृतिका देखिन्छन् ।

८. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरूको लेखन गर्दा 'क्ष' वर्णको ठाउँमा 'क' वर्ण, र 'च' वर्गीय 'छ' लाई निम्त्याएर त्रुटि गरेको पाइयो । यस वर्गका त्रुटिहरू कुनै अर्थघातक छन् भने कुनै अर्थअघातक, नियमित र अनियमित दुवै प्रकृतिका त्रुटिहरू भेटिए पनि विशेषगरी वर्णको थपोट गरी त्रुटिहरू गरेको पाइयो ।

उच्चारणका आधारमा हेर्दा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले 'क्ष' को ठाउँमा 'छ' वर्ण 'क' र 'छ' / 'क्ष' संयुक्त रूपमा उच्चारण गरेको पाइयो । स्रोत भाषाको प्रभावले उत्पन्न यस्ता त्रुटिहरू उच्चारण प्रक्रियामा नियमित त्रुटिको वर्गमा पर्दछन् । यी त्रुटिहरू सम्प्रेषण बाधक र अबाधक दुवै भएको देखियो । साथै व्यापकताको आधारमा समग्र र आंशिक दुवै भएको पाइयो ।

९. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको लेखन गर्दा 'य' को ठाउँमा 'अ' वर्ण, 'ए' को ठाउँमा 'य' वर्ण, 'ऐ' को ठाउँमा 'ए', 'ऐ' वर्ण

त्यस्तै 'ब' को ठाउँमा 'व' वर्ण र 'व' को ठाउँमा 'ब' वर्णको प्रयोग गरी लेख्ने हुनाले यस्ता त्रुटिहरू असावधानीका कारण अनियमित रूपमा हुने हुनाले यसलाई विकासशीलता साथै गम्भीरताको आधारमा हेर्दा यस्ता त्रुटिहरू अर्थबाधक र अबाधक दुवै हुन सक्दछन् ।

उच्चारणका आधारमा हेर्दा 'य' लाई 'अ' 'ब' लाई 'व' र 'व' लाई 'ब' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू लोप र थपोट दुवै स्वरूपका देखिन्छन् । यी त्रुटि सामान्य रूपमा सम्प्रेषण बाधक र अनियमित प्रकारका देखिन्छन् । तसर्थ यी त्रुटिहरू त्यति जटिल मानिदैनन् ।

१०. अनुकरणात्मक शब्दहरूको श्रुतिलेखन गर्दा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले धेरै हदसम्म त्रुटि गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटिहरू कहीं अर्थबाधक र अबाधक दुवै हुनसक्ने हुन्छन् । विकासशीलताको आधारमा यस्ता त्रुटिहरू अनियमित प्रकृतिका मानिन्छन् । त्यसकारण यी त्रुटिहरू जटिल होइनन् ।

उच्चारणगत आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू अन्तरभाषिक, विकासशीलताका आधारमा अनियमित र गम्भीरताका दृष्टिले अर्थबाधक र अबाधक दुवै हुन सक्ने देखियो ।

११. अन्य संयुक्त व्यञ्जनहरूको लेखनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त प्रतिक्रियाको विश्लेषण गर्दा कुनै शब्दमा थपोट, कुनैमा लोप गरी त्रुटि गरेको देखियो । यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रबल प्रभाव र थोरबहुत लापरवाहीका कारण भएको देखिन्छ । अनियमित प्रकृतिका यी त्रुटिहरू अर्थघातक भएकाले गम्भीर प्रकृतिका देखिन्छन् । व्यापकताको हिसावमा यी त्रुटिहरूले समग्र त्रुटिलाई दर्साउँछन् ।

उच्चारणमा भएका त्रुटिलाई दृष्टिगत गर्दा धेरै जसोले संयुक्त शब्दहरूको उच्चारणलाई सरलीकृत गर्ने क्रममा त्रुटि गरेको पाइयो । विकासशीलताका आधारमा यी त्रुटिहरू अनियमित हुन । व्यापकताका दृष्टिले आंशिक प्रवृत्तिका देखिने यी त्रुटिहरू अर्थघातक र अघातक दुबै प्रकृतिका छन् । वर्णको थपोटबाट गरिएका त्रुटि असावधानी र जिब्राको चिप्ल्याइका कारण भएको बुझियो ।

४.६ सारांश

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको उच्चारण र श्रुतिलेखन गर्दा लोप र थपोट गरेको देखियो । यस्ता त्रुटिहरू अनियमित अर्थघातक र गम्भीर प्रकृतिका देखिन्छन् । यसको मूल कारण स्रोत भाषाको प्रभाव हो ।

- पदान्तमा सिङ्गो वर्णको प्रयोग हुने ठाउँमा आधा वर्ण प्रयोग र कतिपयले लोप गरेका छन् । यस्ता त्रुटिहरू अर्थ घातक र अघातक दुइटै हुने साथै उच्चारणका हिसावमा सम्प्रेषणबाधक र गम्भीर प्रकृतिका मानिन्छन् ।
- आरम्भमा आधा /स/ प्रयोग हुने ठाउँमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'अ', 'ए', 'इ' वर्णको प्रयोग गर्ने गर्दछन् । उच्चारणका आधारमा अर्थ अघातक र आंशिक त्रुटि भए पनि लेखनमा गम्भीर र अर्थघातक नै मानिन्छन् । यस्ता त्रुटिहरू खासगरी स्रोत भाषाको प्रबलताबाट हुने गर्दछन् ।
- /ण/ वर्णको ठाउँमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'न' वर्णको प्रयोग गर्ने गर्छन् यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट हुने गर्दछन् । उच्चारणको गलत सामान्यीकरणबाट लेखनमा पनि त्रुटि हुने हुनाले यी त्रुटिहरू अर्थघातक, अव्यवस्थित र आंशिक प्रकृतिका मानिन्छन् ।
- मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'ट' वर्गीय शब्दहरूको लेखन गर्दा 'ढ' को ठाउँमा 'ड', 'ड' को ठाउँमा 'र' लेख्ने गर्छन् । यी त्रुटिहरू अनियमित भए पनि सचेत नहुँदा गम्भीर प्रकृतिका हुनसक्छन् । उच्चारणका दृष्टिले यस्ता त्रुटिहरू अनियमित नै मानिन्छन् । खासगरी असावधानीका कारणले यस्ता खाले त्रुटिहरू हुने गर्दछन् ।
- चन्द्रविन्दु र अनुस्वारको प्रयोगमा मैथिलीभाषीहरू अधिक त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यसको कारण उसको स्रोत भाषाको प्रभाव हो । यस्ता त्रुटिहरू लेखनका दृष्टिले अनियमित र आंशिक प्रकृतिका नै मानिन्छन् । उच्चारणबाट सम्प्रेषणमा घात नपर्ने हुँदा यस्ता त्रुटिहरू अर्थ घातक र गम्भीर प्रकृतिका मानिदैनन् ।
- मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले अघिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयोग भई आउने शब्दहरूको लेखन गर्दा उल्टोपाल्टो गरी लेख्ने, कतिले आधाको ठाउँमा सिङ्गो 'र' वर्ण लेखेर त्रुटि गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू अर्थघातक र अघातक दुवै हुन् । उच्चारणका हिसावमा यस्ता त्रुटिहरू अनियमित र आंशिक प्रकृतिका देखिन्छन् ।
- 'क्ष' वर्ण प्रयुक्त शब्दहरूको लेखन र उच्चारणमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू 'क' वर्ण, 'च' वर्गीय 'छ' लाई निम्त्याउँछन् । यस्ता खाले त्रुटिहरू अर्थघातक, अघातक, नियमित र अनियमित प्रकारका मानिन्छन् । उच्चारणका दृष्टिले यी त्रुटिहरू सम्प्रेषण अबाधक र बाधक दुवै हुन सक्छन् ।
- मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरू य/ए र ब/व वर्णप्रयोग भएको शब्दहरूको लेखन र उच्चारणमा 'य'को ठाउँमा 'अ' , 'ए' वर्ण 'ए' को ठाउँमा 'य' वर्ण र 'ब' को

ठाउँमा 'व' वर्ण, 'ब' को ठाउँमा 'ब' वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गर्छन् । गम्भीरताको आधारमा यस्ता त्रुटिहरू अर्थबोधक र अबाधक दुवै हुने र उच्चारणमा सम्प्रेणण अबाधक र अनियमित खालका त्रुटि मानिन्छन् ।

- अनुकरणात्मक शब्दहरूको लेखन र उच्चारणमा अर्थबाधक र अबाधक दुवै प्रकारले त्रुटि गर्ने हुन्छन् । यस्ता शब्दहरूमा गर्ने त्रुटिहरू अन्तरभाषिक र अनियमित प्रकृतिका हुन्छन् । यस्ता खालका त्रुटिहरू पनि स्रोत भाषाको उच्चारणको प्रभावबाट हुने गर्दछन् ।
- अन्य संयुक्तवर्णहरूको लेखनमा मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले कतै लोप कतै थपोट गरी त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू तिनीहरूको मातृभाषाको प्रभाव र लापरवाहीका कारण हुने गर्दा त्यस्ता त्रुटिहरू अनियमित, आंशिक, अर्थघातक र अघातक प्रकृतिका मानिन्छन् ।

अध्याय पाँच निष्कर्ष र सुभावा

भाषा मानवीय र सामाजिक वस्तु हो, मानवमात्रको निजी पेवा हो, समाजद्वारा हस्तान्तरित हुने सम्पति हो । हरेक व्यक्ति कुनै न कुनै भाषाको चौघेरोमा जन्मन्छ, हुर्कदै जान्छ । यसक्रममा उसले जुन भाषिक वातावरणको सम्पर्क पाउँछ, त्यही भाषा सिक्दै जान्छ । एकाध परिस्थितिबाहेक यो नै उसको पहिलो वा मातृभाषा मानिन्छ । त्यस्तै पहिलो भाषाको अनुभवमा रहेर त्यसपछि सिकेको जुनसुकै भाषा दोस्रो भाषा हुन्छ ।

कुनै एउटा भाषामा बानी परिसकेपछि, अर्कोभाषा सिक्न सरल र सहजत पक्कै हुँदैन बरु हुनसम्म अप्ठ्यारै परेको हुन्छ । पहिलोहोस् या दोस्रो, समपरिवारिकहोस् या विषमपरिवारिक, जुनसुकै भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि अवश्यम्भावी हुन्छ । तर पहिलोभाषामा वातावरणको सहजता खाली र स्वच्छ दिमागका कारण दोस्रो भाषाभन्दा पहिलोभाषा सिक्न सहज अवश्य हुन्छ । यसका साथै अभ्र के पनि भन्न सकिन्छ भने समान भाषाको पनि स्तरीय रूप सिक्नु पर्दा त्रुटि हुने पर्याप्त सम्भावना रहेकै हुन्छ ।

नेपालीभाषा राष्ट्रभाषा, माध्यमभाषा, शिक्षादीक्षा र सरकारीकामकाज आदिको भाषा भएकाले हाम्रो जस्तो भाषिक स्थिति भएको ठाउँमा यसलाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने बढी हुन्छन् । त्यसकारण नेपालीभाषाको शुद्ध एवम् सफल प्रयोग गर्न यससँग सम्बन्धित विभिन्न त्रुटिहरूको खोजी गर्दै निराकरण गर्नु आवश्यक छ । यस शोधपत्रको अध्ययनमा मा.वि.तहमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको स्तरीय उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूलाई विषय बनाइएको छ । यस क्रममा वर्णका तहमा आधारित शब्दहरूको उच्चारणमा विभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरू देखिएका छन् । जसलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ:

५.१ निष्कर्ष

क. पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखन र उच्चारणमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटि हेर्दा उच्चारणभन्दा लेखनमा नै बढी पाइयो । यसमा जम्मा १० वटा शब्दहरू लिइएका छन् जसको उच्चारण र श्रुतिलेखन गराउँदा ३५ जना नमुना विद्यार्थीहरू मध्ये कसैले पनि पूर्णरूपमा नत श्रुतिलेखनमै १०० प्रतिशतले ठीक गर्न सके नत उच्चारणमै श्रुतिलेखनतिर सबभन्दा बढी 'तल' शब्दको लेखनमा ३४ जना विद्यार्थी (९७.१४%) ले ठीक गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'वीरेन्द्र' शब्दको श्रुतिलेखनमा ३ जना (८.५७%) ले मात्रै ठीक गर्न सकेको देखियो । उच्चारणको आधारमा हेर्दा सबभन्दा बढी ठीक 'आज' शब्दमा २९ जना (८२.८६%) ले गरेको

देखिन्छ र सबभन्दा कम ठीक 'शिव' शब्दको उच्चरणमा १८ जना (५१.४३%) ले मात्र गर्न सकेको पाइयो ।

ख. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखन र शब्दोच्चारण गर्दा धेरैले गल्ती गरेको पाइयो । 'द्वन्द्व' शब्दको लेखनमा एउटाले पनि ठीक गर्न सकेन । सबभन्दा बढी 'इच्छा' शब्दको लेखनमा २२ जना (६२.८६%) ले बेठीक गरेको देखियो । उच्चारण गराउँदा सबभन्दा बढी सही गर्ने २५ जना (७१.४३%) मात्रै देखिए भने 'बढी' त्रुटि 'द्वन्द्व' शब्दमा अर्थात् ३ जना (८.५७%) ले मात्रै ठीक गर्न सके । अझै संयुक्त शब्दहरूको लेखनमाभन्दा उच्चारणमै बढी ठीक गरेको देखियो ।

ग. आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरूको श्रुतिलेखन र उच्चारण गराउँदा लेखनभन्दा उच्चारणमै बढी ठीक गरेको देखियो । श्रुतिलेखन गराउँदा सबभन्दा बढी विद्यार्थी 'स्कूल' शब्दमा २६ जना (७४.२९%) ले ठीक गरेको पाइयो भने सबभन्दा कम ठीक 'स्थूल' शब्दको लेखनमा ४ जना अर्थात् (११.४३%) ले मात्रै गर्न सकेको पाइयो ।

त्यस्तै शब्दोच्चारणतिर दृष्टि दिँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'स्थायी' शब्दको उच्चरणमा ३० जना (८५.७१) ले गरेको देखियो भने सबभन्दा कम त्रुटि 'स्वाद' शब्दको उच्चारणमा २९ जना (२५.७१%) ले मात्रै गरेको देखियो ।

घ. मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णको शब्दोच्चारण र श्रुतिलेखनमा धेरैजसोले त्रुटि गरेको भेटियो । यसमा उच्चारणको तुलनामा लेखनमै बढी गल्ती देखियो । श्रुतिलेखनमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'परीक्षण' शब्दमा ३२ जना (९१.४३%) ले गरेको पाइयो भने सबभन्दा बढी ठीक 'उपकरण' शब्दको लेखनमा ३० जना (७१.४३%) ले गरेको देखियो भने सबभन्दाकम त्रुटि 'पूर्णमा' शब्दको उच्चारणमा ३० जना (८५.७१%) ले गरेको देखियो ।

ङ. 'ट' वर्गका शब्दहरूको लेखनभन्दा उच्चारणमै धेरैजसोले ठीक गरेको ठहर भयो । यसमा सबभन्दा कम त्रुटि 'कपडा' शब्दको श्रुतिलेखनमा ३१ जना (८८.५७) ले गरेका छन् भने बढी त्रुटि 'चूडा' शब्दको लेखनमा ३३ जना (९४.२९%) ले गरेको पाइन्छ । उच्चारण गराउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि 'चूडा' शब्दमा १२ जना अर्थात् (३४.२९%) ले गरेको पाइयो भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कपडा' शब्दको उच्चारणमा ३ जना (५.७१%) ले मात्रै गरेको देखियो ।

च. चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरूमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिलाई हेर्दा श्रुतिलेखनभन्दा उच्चारणमै बढीजसो ठीक गरेको पाइन्छ । ३५ जना विद्यार्थीहरूलाई २० वटा शब्द श्रुतिलेखन गर्न लगाउँदा सबभन्दा बढी ठीक 'दिउँसो' शब्दमा १९ जना (५४.२९%) ले गरेका छन् भने बढी त्रुटि 'फिँजाउनु' शब्दमा ३४ जना (९७.१४%) ले गरेका छन् । उच्चारणतर्फ सबभन्दा बढी त्रुटि 'पाठ्यांश' र 'जाऊँ'

शब्दमा २८ जना (७७.१४%) ले गरेका छन् भने सबभन्दा कम 'साँझ' शब्दको उच्चारणमा ७ जना (२०.००%) ले मात्रै त्रुटि गरेको देखियो ।

छ. अधिल्लो वर्णमा संयुक्त 'र' वर्ण उच्चारण हुने शब्दहरूमा पर्याप्त गल्ती गरेको पाइयो। श्रुतिलेखन र उच्चारणका लागि लिइएका १६ वटा शब्दमा कसैले पनि पूर्णतया ठीक गर्न सकेन । यसमा श्रुतिलेखनमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'प्रतीक' शब्दमा ३० जना (८५.७१%) ले गरेको देखिन्छ, र सबभन्दा बढी ठीक 'प्रमुख' शब्दमा ३० जना (८५.७१%) ले गरेको देखिन्छ । त्यस्तै उच्चारणमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'प्रणेता' शब्दमा २४ जना (६८.५७%) ले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि 'प्रभु' शब्दमा १३ जना (३७.१५%) ले गरेको देखियो ।

ज. 'क्ष' वर्ण भएका शब्दहरूमा पनि मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले धेरै नै त्रुटि गरेका छन् । ३५ जना विद्यार्थीहरूमा सबभन्दा बढी ३० जना (८५.७१%) ले 'परीक्षा' र 'साक्षत्कार' शब्दको श्रुतिलेखनमा सबभन्दा कम ८ जना (२२.८६%) ले कक्षा शब्दको श्रुतिलेखनमा त्रुटि गरेको देखिन्छ । सबभन्दा बढी ठीक उच्चारण ३३ जना (९४.२९%) ले 'कक्षा' र 'लक्ष्मी' शब्दमा र सबभन्दा बढी त्रुटि २७ जना (७७.१४%) ले 'संरक्षण' र 'प्रक्षेपण' शब्दको उच्चारणमा गरेको देखियो ।

झ. य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूको श्रुतिलेखन र उच्चारणमा प्रायजसो धेरै मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । यहाँ ३५ जना नमुना विद्यार्थीहरूमा कसैले पनि पूर्णतया ठीक गर्न सकेनन् । 'यादृच्छक' शब्दको श्रुतिलेखनमा कसैले पनि ठीक लेखन नसकेको देखियो भने सबभन्दा कम त्रुटि 'एउटा' शब्दको लेखनमा ३३ जना (९४.२९%) ले गरेका छन् । त्यस्तै उच्चारण गर्दा ९ जना (२५.७१%) ले मात्रै 'ऐतिहासिक' र 'वाक्' शब्दको ठीक उच्चारण गर्न सके । 'यादव' र 'वनस्पति' शब्दमा ३० जना (८५.६१%) ले अर्थात् सबभन्दा बढीले ठीक गरे ।

ञ. अनुकरणात्मक शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा सबभन्दा बढी त्रुटि 'ह्वाल्ल' र 'दर्दरी' शब्दको लेखनमा ३० जना (८५.७१%) ले गरेको देखिन्छ, भने सबभन्दा कम त्रुटि 'कपक्क' शब्दमा १७ जना (४८.५७%) ले मात्रै गरेको देखिन्छ । उच्चारणतर्फ हेर्दा सबभन्दा बढी ठीक 'कपक्क' शब्दमा २४ जना (६८.५७%) ले गरेका छन् भने सबभन्दा कम ठीक अर्थात् बढी त्रुटि 'सरसरती' शब्दमा जम्मा २७ जना (७७.१४%) ले गरेको देखियो ।

ट. अन्य संयुक्त शब्दहरूको श्रुतिलेखन र उच्चारणमा पनि ठीकभन्दा गल्ती गर्नेहरूको सङ्ख्या नै बढी देखियो । श्रुतिलेखनमा सबभन्दा कम त्रुटि 'इच्छा' शब्दमा २४ जना (६८.५७%) ले गरेको देखिन्छ भने बढी अर्थात् पूर्णतः त्रुटि 'गुह्येश्वरी' शब्दको लेखनमा गरेको देखिन्छ । त्यस्तै उच्चारण तर्फ ध्यान पुऱ्याउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि

‘विद्योत्तमा’ शब्दको उच्चारणमा ३२ जना (९९.४३%) ले गरेका छन् भने सबभन्दा कम त्रुटि ‘अङ्ग्रेजी’ र ‘इच्छा’ शब्दको उच्चारणमा जम्मा २९ जना (८२.८६%) ले गरेको देखियो ।

मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूमा यस्ता त्रुटिहरू खासगरी पहिलो वा मातृभाषाको प्रभाव, उच्चारणमा कठिनाइ, अभ्यासको कमी, शिक्षकको लापरवाही वा अदक्षता, स्तरीय शैक्षिक व्याकरणको कमी, शिक्षण सामग्रीको अभाव, विद्यार्थी स्वयम्को असचेतता, नेपालीभाषाको संरचनागत जटिलता, नेपालीभाषा प्रतिको उदासीनता, भाषालाई सरलीकरण तर्फ लैजाने जस्ता नकारात्मक कुराहरूका साथै आदि इत्यादि कारणहरूबाट हुने गरेको देखिन्छ ।

५.२ सुभावहरू

भाषा सिकाइ भने जस्तै सजिलो र सहजकार्य अवश्यै होइन। पहिलो वा मातृभाषाको सिकाइमा पनि गर्भावस्थाको वातावरण देखि भाषिक प्रभाव, जन्मपश्चात् पनि प्रभावशाली वातावरण, अग्रजहरूको अभिप्रेरणामूलक सहयोग, स्वतन्त्र, अनौपचारिक र अनियन्त्रित किसिमको सहजात सिकाइ प्रक्रिया, स्वात्मप्रेरित र प्रयत्न र भूलका निरन्तर अभ्यास अनुकरण आदिका कारणले क्रमशः सुधार, परिष्कार र उन्नयन हुँदै गइरहेको हुन्छ । यसका साथै व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक, सांवेगिक तथा बौद्धिक पक्षको विकासका कारणले पनि भाषासिकाइमा प्रभाव पर्दछ ।

दोस्रोभाषा वा लक्ष्य भाषा सिकाइ त अझै बसो कठिन मिहनेत र निरन्तर अभ्यासबाट मात्रै हुन सक्दछ । त्यसमा पनि स्रोत भाषा वा मातृभाषासह पोख्त हुने त कुरै आउँदैन । दोस्रो भाषा सिकाइका प्रभावक स्रोतहरूमा वातावरण, भाषिक परिवेश सामाजिक सांस्कृतिक परिवेश, भाषाको खलक, उमेरका साथै सिकाइका शारीरिक तथा अभिवृत्तिगत पक्षहरू समेत पर्दछन् ।

यी यस्ता विधि कुराहरूलाई हृदयङ्गम गर्दै दोस्रो भाषा सिकाइमा आइपर्ने त्रुटिहरूको निराकरण गरी भाषामा शुद्धता ल्याउन सकिन्छ । मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण क्षेत्रमा गर्ने त्रुटिहरूलाई कम गर्ने र शुद्ध भाषिक प्रयोग तर्फ उन्मुख गराउनका निमित्त तल केही सुभावहरू पेश गरिएका छन् :

१. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूलाई नर्सरी कक्षा देखि नै ध्वनि र वर्णको उच्चारण र लेखनमा अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
२. नेपालीभाषा पहिलो र दोस्रोभाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूसँगै बसेर सिक्नु पर्ने परिस्थितिमा शिक्षकले त्रुटिको क्षेत्र पहिचान गर्दै सहयोगात्मक भावनाको विकास गराई उच्चारण, सस्वरपठन र लेखनसमेतमा सबैलाई समान रूपमा सहभागी गराउने वातावरण सिर्जना गर्नुपर्दछ ।

३. मैथिली समुदायमा नेपालीभाषा पढाउने शिक्षक देभाषी हुनुपर्ने (स्थानीय भाषासँग मिल्दो) र उनीहरूले गरेको त्रुटिको ख्याल गरी शुद्धता र स्पष्टतामा जोड दिई अभ्यासमुखी बनाउनु पर्दछ ।
४. दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्किरहेका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले, पर्याप्त बाधाव्यवधान बेहोर्नु पर्ने हुन्छ, जसको कारण उनीहरू पन्छिने सम्भावना बढी हुन सक्छ । त्यस्तो अवस्थामा शिक्षकले सहज वातावरण बनाइदिने साथै लक्ष्य भाषाप्रति रुचि जगाई प्रोत्साहित गर्नु पर्दछ ।
५. शिक्षकले विद्यार्थीहरूको स्तर ख्याल गरी सस्वरवाचन, श्रुतिलेखन जस्ता क्रियाकलापहरूमा सहभागी गराई सम्बद्ध क्षेत्रमा फेला परेका त्रुटिहरूको निराकरण गरी अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
६. तल्लो तहदेखि नै उच्चारणमा शुद्धीकरणको अभ्यास गराउँदै फेरि फेरि हुनसक्ने वर्ण र शब्दहरूको त्रुटिबाट मुक्ति पाउन सकिने हुन्छ ।
७. शिक्षकले त्रुटिको क्षेत्रपत्तालगाई अधिकांश त्रुटि कहाँ र कस्ता-कस्ता शब्दहरूमा गर्छन्, त्यसको समेत विचार गरी निराकरणात्मक/उपचारात्मक शिक्षण गर्नुपर्दछ ।
८. अक्षर चपाएर बोल्ने, उल्टोपाल्टो गरी बोल्ने, अस्पष्ट बोल्ने जस्ता नकारात्मक बानीमा सुधार ल्याई सुश्रव्यता, स्पष्टता तथा प्रभावशालिता अपनाएर बोल्ने अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
९. शिक्षकले अङ्ग्रेजी भाषाबाहेक अन्य विषयको शिक्षण गर्दा हरसम्भव नेपालीभाषा प्रयोगमा सही र स्पष्ट उच्चारणका साथै शुद्धभाषा प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूलाई पनि त्यस तर्फ प्रेरित गर्नुपर्दछ ।
१०. सकेसम्म आदि, मध्य र अन्त्य सवैजसो भागमा समस्यापूर्ण वर्णहरूको प्रयोग भएका शब्दहरू खोजेर उच्चारण गर्ने प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
११. उच्चारणमा कठिन हुने संयुक्त र मिश्र अक्षरलाई टुक्र्याएर प्रदर्शनगरी छुट्टा छुट्टै उच्चारण गर्न लगाउनु पर्दछ ।
१२. एउटै वर्णको भिन्नताले अर्थभेदक र अर्थअभेदक भएका शब्दयुगहरू खोजी श्रुतिलेख गराउने र त्यसपछि उच्चारण गराई कक्षामा सुनाउन लगाउने गर्नुपर्दछ ।
१३. खास गल्ली क्षेत्रका वर्णहरूलाई वर्ण, अक्षर, शब्द वाक्य, र अनुच्छेद तहमा आवृत्ति हुने गरी पाठ्यसामग्री निर्माण गरेर सस्वर वाचन गर्न लगाई बारम्बार उच्चारण गराउनुपर्दछ ।

१४. उच्चारणको अभ्यास गराउँदा सामूहिक र वैयक्तिक दुवै रूपमा गराउनुपर्दछ । जसबाट लाज र सङ्कोच मान्ने प्रवृत्तिका विद्यार्थीहरूसमेतको दोष निराकरण गर्न मद्दत मिल्न सक्दछ ।
१५. कतिपय शिक्षकले नेपाली भाषाको शिक्षण सिकाइ जसरी गरे पनि ठीकै, पढाए पनि ठीकै, नपढाए पनि ठीकै विद्यार्थी आफै पढेर बुझ्न सक्छ भन्ने नकारात्मक धारणा वा सोचलाई पर पन्साउने र यस्तो भावनालाई शिक्षकले विद्यार्थीहरूमा विकसित हुन दिनु हुँदैन ।
१६. तल्ला तहदेखि नै विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न भाषिक क्रियाकलापहरू जस्तै, कथाकथन, कवितावाचन, वक्तृता, वादविवाद, संवाद तथा अन्य गीत, नाटक समेतमा भाग लिन प्रोत्साहित गर्ने, सकेसम्म पुरस्कारसमेतको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।
१७. शिक्षकले कक्षाकोठामा विभिन्न क्रियाकलापहरू जस्तै अनुलेखन, हस्तलेखन, श्रुतिलेखन, वस्तु तथा चित्र वर्णन, घटना तथा यात्रावर्णन, चिठी, निवेदन, बुँदा टिपोट, सङ्क्षेपीकरण, विस्तृतीकरण, अनुच्छेद लेखन, टिप्पणी लेखन, निबन्ध लेखन आदिमा सरिक गराई उचित मूल्याङ्कन गर्ने गर्नुपर्दछ ।
१८. कहिलेकाहीं विद्यालयमा स्वतन्त्र एवम् सिर्जनात्मक लेखन प्रतियोगिता गराई पुरस्कार समेतको व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
१९. पाठ्यपुस्तकहरूमा दिइएका नमुना अभ्यास, व्याकरणसम्बन्धी अभ्यास, सिर्जनात्मक अभ्यास आदिलाई शिक्षकले लापरवाही नगरी सबै विद्यार्थीबाट अनिवार्य रूपमा गर्न लगाउने गर्नु पर्दछ ।
२०. कुनै वर्ण वा शब्दसम्बन्धी शङ्का वा केही अफ्यारो महसुस भएमा शिक्षकसँग सोध्ने, पाठ्यपुस्तकमा खोज्ने, पत्रपत्रिका पढ्ने तथा शब्दकोश पल्टाउने बानी बसालिदिँदा राम्रो हुन्छ ।
२१. कक्षाकोठामा विभिन्न विषय प्रसङ्गमा छलफल, प्रश्नोत्तर, तर्कवितर्क गराउने ।
२२. शिक्षकले शिक्षण गर्दा आइपरेका अफ्यारा शब्दहरू कालो पाटीमा टिप्पै, सही उच्चारण गरिदिने, विद्यार्थीहरूबाट पनि उच्चारण गराउने र अर्थ भन्न लगाउने जस्ता क्रियाकलाप गर्दै जानु पर्दछ ।

यसका साथै विद्यालय भित्र नेपाली भाषाको प्रयोगलाई बढीभन्दा बढी प्रोत्साहन दिँदै परीक्षामुखीभन्दा व्यवहारमुखी भाषा सिकाइको ख्याल गर्दै अन्य आवश्यक र सान्दर्भिक सुधारका उपायहरू अपनाएर उच्चारण र लेखन सीपमा शुद्धता र स्तरीयता ल्याउन सकिन्छ ।

परिशिष्ट 'क'

शोधकार्यका लागि सामग्रीसङ्कलनमा सहभागी गराइएका विद्यालय, प्र.अ. विषय शिक्षक र विद्यार्थीहरूको नामावली

१. विद्यालयको नाम- श्री जनता मा.वि. गौरीपुर, विष्णुपुर

प्र.अ.को नाम - जगदीशचन्द्र केशरी

विषय शिक्षक - भुवनेश्वर ठाकुर

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
रन्जितकुमार सिंह	अम्बिकाकुमारी सिंह
निर्मलकुमारी महतो	रामनाथ कामती
सुशिलकुमार साह	सुनिलकुमार महतो
सुशिलकुमार साह	कविताकुमारी महतो
सीताकुमारी शर्मा	दीपे सिंह

२. विद्यालयको नाम- : श्री लक्ष्मी मा.वि. लक्ष्मीपुर (प्र.म.)

प्र.अ.को नाम- रामप्रसाद मुखिया

विषयशिक्षक - पूर्णिमा श्रेष्ठ

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
विनेश महतो	अञ्जलीताकुमारी सिंह
रेणुकुमारी सदा	दिनेशकुमार महतो
नागेन्द्रकुमार महरा	सुरेशकुमार यादव
महेशकुमार यादव	रेणुकुमारी सिंह
रीनाकुमारी ठाकुर	नागेन्द्र यादव

३. विद्यालयको नाम - श्री मिथिला सरस्वती आवसीय मा.वि.विष्णुपुर, शोभापुर

प्र.अ.को नाम - श्री रामईश्वर यादव

विषय शिक्षक - श्री अशेश्वर यादव

श्रुतिलेखनमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
एकनाथ साह	रामएकवाल साह
रीनाकुमारी ठाकुर	सुभाष यादव
रामपुकार यादव	रामकुमार यादव
सुभाषकुमार यादव	सरोजकुमारी चौधरी
सरोजकुमार चौथरी	शिवशंकर यादव

४. विद्यालयको नाम - श्री जवोदय आवसीय मा.वि. विष्णुपुर (प्र.मा)

प्र.अ.को नाम - श्री रामतपेश्वर साह

विषय शिक्षक - लक्ष्मण ज्ञवाली

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
रामनाथ यादव	शम्भुकुमार यादव
शम्भुकुमार गोइत	जयनाथकुमार यादव
मनिताकुमारी यादव	सरोजकुमार यादव
अनिलाकुमारी यादव	शान्तिकुमारी महतो
शेषा कुमारी साह	नवीनकुमार यादव

५. विद्यालयको नाम - श्री जनता मा.वि.राजपुर

प्र.अ.को नाम - जिवछ, यादव

विषय शिक्षक - अशेशवर यादव

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
संगीताकुमारी यादव	देवनाथ कामती
देवनारायण कामती	मनिसाकुमारी यादव
शुशीलकुमार सिंह	प्रमिलाकुमारी यादव
भोगन्द्रप्रसाद ठाकुर	योगन्द्र ठाकुर
सङ्ग्रीलाकुमारी साह	संगीताकुमारी यादव

६. विद्यालयको नाम - श्री लक्षण मण्डल जनता मा.वि.बनियाँ अर्नमा ४

प्र.अ.को नाम - श्री रहमतुल्ला राइन

विषय शिक्षक - ब्रह्मादेव भा

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
रंजितकुमार मण्डल	रामअशिष ठाकुर
सेल्टर जोशी	छेविन्द्रकुमार यादव
रामजस यादव	सन्तोषकुमार यादव
गीताकुमारी यादव	विमाकुमारी यादव
विनेखाकुमारी यादव	श्यामकुमारी यादव

७. विद्यालयको नाम - श्री सारस्वरनाथ मा.वि.सारस्वर

प्र.अ.को नाम - इन्द्रनारायण यादव

विषयशिक्षक - अनिरुद्ध ठाकुर

श्रुतिलेखमा सहभागी विद्यार्थीहरू	उच्चारणमा सहभागी विद्यार्थीहरू
राकेशकुमार यादव	गुलाव खातुन
राजलाल मण्डल	मुकेशकुमार यादव
उमेश ठाकुर	संजितकुमार मण्डल
सोमितकुमार मण्डल	चन्द्रिकाकुमारी यादव
शैलेश यादव	गंगा कामती

परिशिष्ट 'ख'

श्रुतिलेखन र उच्चारणका लागि प्रयोग गरिएका शब्दहरू

क) पदान्तमा 'अ' उच्चारण हुने शब्दहरू

१. मोह
२. शिव
३. किन
४. तल
५. वैश्य
६. गरेर
७. वीरेन्द्र
८. आज
९. अन्त
१०. सुख

ख) पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्दहरू

१. दीपेन्द्र
२. शुद्ध
३. भक्त
४. द्वन्द्व
५. दिक्क
६. भ्वाट्ट
७. खाद्य
८. इच्छा
९. लक्ष्मी
१०. चित्त
११. उक्त
१२. सन्तुष्ट
१३. तृप्त

ग) आरम्भमा आधा 'स' आउने शब्दहरू

१. स्थायी
२. स्पष्ट
३. स्कुल
४. स्मरण
५. स्तर
६. स्नातक
७. स्थिति
८. स्वास्थ्य
९. स्थानीय
१०. स्थूल
११. स्तब्ध

घ) 'ण' वर्ण प्रयुक्त हुने शब्दहरू

१. शरण
२. आदरणीय
३. पूर्णिमा
४. पोषण
५. कारण
६. कण
७. प्रणेता
८. प्रक्षेपण
९. परीक्षण
१०. निर्णायक
११. धारणा

१२. स्वच्छ
१३. स्वाभिमानी
१४. स्वाद

१२. उपकरण
१३. ग्रामीण
१४. तोरण
१५. नियन्त्रण
१६. आकर्षण
१७. ऋण
१८. विशेषण

ड. चन्द्रविन्दु र अनुस्वार लागेका शब्दहरू च. 'ट' वर्गका शब्दहरू

१. दिउँसो
२. औसी
३. भुइँ
४. जाऊँ
५. गाँ
६. सधैं
७. हँसिलो
८. बिचारुँ
९. फिँजाउनु
१०. भेटौला
११. हिँड्नु
१२. पिँजडा
१३. साँभ
१४. बाँकी
१५. साँढे
१६. आँसु
१७. खान्छौँ
१८. तपाई
१९. पाठ्याँश
२०. साराँश

१. कपडा
२. सडक
३. भिड
४. दुईटा
५. टाढा
६. बेजोड
७. चूडा

छ. अधिल्लोवर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण आउने शब्दहरू

१. प्रगति
२. क्रमशः
३. भ्रमण
४. प्रमुख
५. प्रभु
६. प्रेरणा
७. प्रणेता
८. प्रतीक
९. प्रतिरूप
१०. प्रज्ञा
११. प्रार्थना
१२. प्रधानाध्यापक
१३. त्रिचन्द्र
१४. भ्रम
१५. प्रचार
१६. श्राप

ज. अनुकरणात्मक शब्दहरू

१. कपक्क
२. गमक्क
३. सुटुक्क
४. सरसरती
५. भुर्र
६. डिच्च
७. हुरुर्र
- हाल्ल
- दर्दरी
- मन्याकमुरुक

झ. 'क्ष' वर्ण भएका शब्दहरू

१. क्षमा
२. प्रतीक्षा
३. क्षण
४. शिक्षा
५. विपक्ष
६. परीक्षा
७. सुरक्षा
८. भिक्षु
९. वृक्ष
१०. क्षेत्र
११. संरक्षण
१२. अध्यक्ष
१४. वक्षस्थल
१५. साक्षात्कार
१६. प्रक्षेपण
१७. कक्षा
१८. लक्ष्मी

ञ. य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरू

१. यादव
२. यादृच्छिक
३. यमुना
४. एउटा
५. ऐश्वर्य
६. ऐतिहासिक
७. वाक्
८. वनस्पति

छ. अन्य संयुक्त शब्दहरू

१. इच्छा
२. ह्रस्व
३. दृश्य
४. विद्या
५. विद्युत
६. विद्योत्तमा
७. अब्यय
८. सौहार्दता
९. उद्यम
१०. सरस्वती
११. मानसिक
१२. आह्वान
१३. धन्यवाद
१४. उज्यालो
१५. अङ्ग्रेजी
१६. सङ्ग्राम
१७. गुह्येश्वरी

परिशिष्ट 'ग'

१. श्रुतिलेखन र उच्चारणका लागि प्रयोग गरिएका अनुच्छेद

लगालग नौ दिन ज्वरो आएर मुखिया गंगाघरले संसार छोडे उनी एउटा महान् पुरुष थिए । आफ्नु त्रिपुल सम्पत्तिलाई उनी सधै "जनताको थाती" भन्थे र आफूलाई त्यस सम्पत्तिको केवल एउटा संचालक मात्र सम्भन्थे । गरीबहरूले चूल्होमा आगो नबलेको र सुत्केरी भोको रहेको समाचार सुन्नेवित्तिकै बोलाएर चाहिंदो अन्न पैसा दिई पठाउँथे कसैले तिर्ने भाका सोध्यो भने "सके तिर्नु, नसके तिमहिरूकै हो" भन्ने जवाफ दिन्थे । उनको जीवनकालमा कसैको विहा-वर्तुन क्रिया-श्राद्ध, दशै-तिहार अड्केन । गाउँका दीन-हीन गरीबहरू बेरामी परेको सुन्नासाथ ओखती मूलो लिएर उसका भत्केका भुपडीमा पुग्थे । गाउँका गरीबहरूलाई 'मुखिया बाको जिउ छइञ्जेल हामीले अन्यायमा मर्नु पर्दैन भन्ने दृढ विश्वास थियो । उनी आँगनमा आएर नउभिदिएसम्म मानिसहरू आफ्नु चाडबाड, काज- कल्याण अपूर्ण सम्भन्थे । कसैले अन्याय गर्‍यो भने वरिपरि दश गाउँका दुनियाँ उनैका ढोकामा फिराद गर्न आइपुग्थे । उनको शासनकालमा कसैलाई कसैले सताउन पाएन ।

२. स्वतन्त्रलेखनका लागि 'सरस्वती पूजा' शीर्षकमा निबन्ध २०० शब्दमा ।

परिशिष्ट 'घ'

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज, **भाषाशिक्षण: केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति**, (चौ.सं.) काठमाडौं: :
विद्यार्थीपुस्तक भण्डार, २०५९ ।
- , **नेपाली भाषा शिक्षण**, (चौ.सं.) काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार,
२०५७ ।
- , **सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान**, (ते.सं.) काठमाडौं: रत्न पुस्तक
भण्डार, २०६२ ।
- गौतम, रामप्रसाद, **भाषिक अनुसन्धान विधि**, काठमाडौं: दीक्षान्तपुस्तक भण्डार, २०६१ ।
- Tha Sunil Kumar, Maithils some Aspects of Its phenetics and &
Phonology**, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Privte Limited,
2001.
- हुंगेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, **प्रायोगिक भाषाविज्ञान**, काठमाडौं: एम.के.
पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रीब्यूटर्स, २०५८ ।
- बन्धु, चूडामणि, **अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन**, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार,
२०५२ ।
- , **भाषाविज्ञानका सम्प्रदाय**, (दो.सं.) काठमाडौं: एकताबक्स डिस्ट्रीब्यूटर्स
प्रा.लि. २०५७ ।
- यादव, योगेन्द्रप्रसाद, **मैथिली भाषाको पृष्ठभूमि र मानकीकरण**, जनकपुर: नेपाल
राजकीय प्र.प्र. द्वारा आयोजित गोष्ठी, २०६२ अषाढ २६ ।
- , **मैथिली भाषा: स्थिति तथा सम्भावना**, महोत्तरी: मैथिली महासंघ नेपालको
दोस्रो राष्ट्र सम्मेलन, २०६१ ।
- Yadav, Ramawatar, A Reference Grammer of Maithili**, Berlin:
outon de Gruyter, 1996.
- शर्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल, **नेपालीभाषा र साहित्य शिक्षण**, काठमाडौं: न्यू
हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज, २०६१ ।

वैयक्तिक विवरण

नाम	- देवशरण यादव
जन्म मिति	- २०३४/०६/०४
लिंग	- पुरुष
बाबुको नाम	- श्री रामविलास यादव
स्थायी ठेगाना	- गा.वि.स.थल्हाकटहा १, सिराहा, नेपाल ।
फोन.नं.	- ०३३-५-२०९३५
अस्थायी ठेगाना	- ट्याङ्गलाफाँट, कीर्तिपुर, काठमाडौं
फोन.नं.	- ०१-४३३४३०१
रुची	- साहित्यिक पत्रपत्रिका तथा धर्मग्रन्थ अध्ययन-श्रवण र समाज सेवा साथै प्रकृतिविचरण
इच्छा	- प्रध्यापन
भाषा	- मैथिली, नेपाली, हिन्दी, भोजपुरी, अङ्ग्रेजी
धर्म	- हिन्दू
राष्ट्रियता	- नेपाली

योग्यता

क्र.स.	डिग्री	अध्ययन संस्थान	उत्तीर्ण साल	श्रेणी
१	एस.एल.सी	नेपाल बोर्ड	२०५१	प्रथम (६३.४२%)
२	आइ.एड. (नेपाली, स्वास्थ्य)	श्री सु.स.मो.या.ब.क्याम्पस सिराहा	२०५५	द्वितीय (४७.१३%)
३	बी.एड. (नेपाली)	श्री सु.स.मो.या.ब.क्याम्पस सिराहा	२०५९	द्वितीय (४९%)
४	एम.एड (नेपाली)	त्रि.वि. कीर्तिपुर	२०६३	प्रथम (६४%)
५	एम.ए (नेपाली)	त्रि.वि.कीर्तिपुर		अध्ययनरत
६	शैक्षिक अध्यापन अनुमतिपत्र (मा.वि. नेपाली)		२०६१	

अनुभव

- तीनवर्ष अध्यापन न.आ.मा.वि. विष्णुपुर (प्र.म.) सिराहा